

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЗАОЧНОЇ
ТА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ

ДИПЛОМНА РОБОТА

Освітній ступінь «Магістр»

на тему: **«Вдосконалення економічних відносин у сфері
виробництва та реалізації продукції рослинництва в
сільськогосподарських підприємствах Львівської області»**

Виконав: студент групи Ек-61
Спеціальності 051 "Економіка"
(шифр і назва)

Павук Марія Іванівна

Керівник: к.е.н., доцент К. Руліцька
(Прізвище та ініціали)

ДУБЛЯНИ 2021

АНОТАЦІЯ

Павук М. І. Вдосконалення економічних відносин у сфері виробництва та реалізації продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області.

У дипломній роботі досліджуються економічні відносини у сфері виробництва та реалізації продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області. Розглядаються теоретичні та прикладні питання функціонування сільськогосподарських підприємств Львівської області. Наведено результати дослідження протягом досліджуваного періоду 2019-2021 років. Розраховано показники ефективності виробництва та реалізації продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області. На основі проведеного аналізу запропоновано низку заходів по вдосконаленню економічних відносин у галузі та розраховано прогнозні дані їх подальшого розвитку.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, виробництво, реалізація, ефективність.

SUMMARY

Pavuk M. Improvement of economic relations in the field of production and sale of crop production in agricultural enterprises of Lviv region.

The thesis examines the economic relations in the field of production and sale of crop products in agricultural enterprises of Lviv region. Theoretical and applied issues of functioning of agricultural enterprises of Lviv region are considered. The results of the study during the study period 2019-2021 are presented. Indicators of efficiency of production and sale of crop products in agricultural enterprises of Lviv region are calculated. Based on the analysis, a number of measures to improve economic relations in the industry are proposed and forecast data for their further development are calculated.

Key words: agricultural enterprise, production, realization, efficiency.

УДК 332.155:633.1:631.115.8(477.81)

Вдосконалення економічних відносин у сфері виробництва та реалізації продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області. Павук М. І. Дипломна робота. Кафедра економіки. Дубляни, Львівський національний аграрний університет. 2021.

Дипломна робота: 71 сторінка текстової частини, 19 таблиць, 11 рисунків, 59 літературних джерел.

У дипломній роботі досліджуються економічні відносини у сфері виробництва та реалізації продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області. Розглядаються теоретичні та прикладні питання функціонування сільськогосподарських підприємств Львівської області. Наведено результати дослідження протягом досліджуваного періоду 2019-2021 років. Розраховано показники ефективності виробництва та реалізації продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області. На основі проведеного аналізу запропоновано низку заходів по вдосконаленню економічних відносин у галузі та розраховано прогнозні дані їх подальшого розвитку.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, виробництво, реалізація, ефективність.

ЗМІСТ

	тор.
Вступ	
1. Теоретичні засади та методологічні основи дослідження економічних відносин у сфері виробництва та реалізації продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області	
1.1. Народно-господарське значення виробництва та реалізації продукції рослинництва	
1.2. Економічна сутність ефективності виробництва та реалізації продукції рослинництва	
1.3. Методика аналізу ефективності функціонування галузі рослинництва та наукового дослідження проблеми	
2. Оцінка економічної ефективності виробництва та реалізації продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області	
2.1. Аналіз виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств Львівської області	
2.2. Аналіз обсягів виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області	
2.3. Економічна ефективність виробництва зерна в сільськогосподарських підприємствах Львівської області	
2.4. Аналіз результатів реалізації продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області	
3. Шляхи підвищення економічної ефективності виробництва та реалізації продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області	
3.1. Оцінка економічних ризиків виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області	
3.2. Інноваційно-інвестиційний розвиток продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області як основа підвищення його ефективності	
3.3. Резерви зниження собівартості та підвищення ефективності виробництва та реалізації продукції рослинництва	
4 Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях	
4.1 Аналіз стану охорони праці в сільськогосподарських підприємствах	
4.2 Планування заходів з поліпшення стану охорони праці в сільськогосподарських підприємствах та їх фінансування	
4.3 Обґрунтування економічної ефективності заходів з охорони праці в сільськогосподарських підприємствах	
4.4 Безпека в надзвичайних ситуаціях в сільськогосподарських підприємствах	
Висновки	

Список використаної літератури	
Додатки	

ВСТУП

Вирішення продовольчої проблеми має на меті зростання економічної ефективності сільськогосподарського виробництва.

Актуальність досліджуваної теми обумовлена підвищенням економічної ефективності виробництва та реалізації рослинницької продукції та зростанням економіки галузі рослинництва. Підвищення економічної ефективності передбачає збільшення виробництва та реалізації й підвищення якості продукції при одночасному зменшенні затрат праці та матеріальних засобів на одиницю продукції.

У першому розділі дипломної роботи досліджуються теоретико-методологічні засади удосконалення функціонування сільськогосподарських підприємств. У переважній більшості джерел літератури поняття «галузева структура сільськогосподарського підприємства» передбачає поєднання різноманітних видів продукції й галузей для найбільш ефективного використання існуючих ресурсів підприємства що дає змогу забезпечити його сталий розвиток.

У теоретичному розділі роботи обґрунтовано раціональне поєднання галузей рослинництва. Розглянуто можливість поєднання галузей з позиції формування оптимального рівня його функціонування у сільськогосподарських підприємствах.

В другій, аналітичній частині дипломної роботи розглянуто основні закономірності зміни галузевої структури сільськогосподарських підприємств Львівської області. Проаналізовані результати діяльності підприємств Львівської області виявили вплив рівня спеціалізації на їх ефективність виробництва за трьома показниками: рівень рентабельності виробництва, валова продукція на 100 гектарів сільськогосподарських угідь, валова продукція на одного працівника підприємства.

У третьому розділі дипломної роботи на основі перших двох розділів зроблено узагальнення та запропоновано шляхи підвищення економічної ефективності функціонування галузі рослинництва. Одне з найскладніших завдань стратегічного планування, а саме поєднання галузей розглядається у даній дипломній роботі. Раціональне поєднання галузей та ефективне прогнозування діяльності аграрних підприємств дозволяє правильно сформулювати галузеву структуру. Відомо, що природно-кліматичні умови, а також розмір господарства та ряд інших чинників мають безпосередній вплив на ефективність функціонування підприємств. Розвиток оптимальної спеціалізації сільськогосподарських підприємств повинен забезпечувати ефективне використання праці земельних ресурсів та всіляких засобів виробництва. Отримання максимум продукції при наявних ресурсах власне і є метою введення господарювання.

Об'єкт дослідження - ефективність виробництва та реалізації продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області.

Предметом дослідження є теоретичні методичні і практичні питання вдосконалення економічних відносин у сфері виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції та сукупність організаційно-економічних відносин, що виникають в процесі.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних науковців, дані статистичної звітності. У роботі використано такі методи досліджень: аналіз і синтез, економіко-статистичний, порівняльний аналіз, монографічний, балансовий, нормативний, абстрактно-логічний та інші.

Практичне значення отриманих результатів полягає в теоретичному узагальненні та практичних рекомендаціях щодо забезпечення економічної ефективності виробництва та реалізації продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області та вдосконаленні економічних відносин у цій сфері.

Склад і структура дипломної роботи. Дипломна робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків і пропозицій, списку використаної літератури, викладена на 90 сторінках комп'ютерного тексту, містить 19 таблиць 15 рисунків та 1 додаток список використаної літератури включає 36 джерел

1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

1.1. Народно-господарське значення виробництва та реалізації продукції рослинництва

Розвиток аграрного сектору України невід'ємно пов'язаний з рівнем життя населення. Для кращого задоволення потреб населення у продуктах харчування потрібно забезпечити підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва вітчизняних аграрних підприємств. Свої наукові праці присвячені дослідження цієї проблеми знаходимо у працях В. Бойка, Р. Глібової, А. Діброви, С. Кваши, М. Маліка, М. Месель-Веселяка, В. Юрчишина та інших.

Досягнення поставлених результатів від оптимального використання наявних ресурсів підприємства власне і є суттю ефективності роботи господарств. Метою кожного господарства є визначення обсягів випуску продукції, спеціалізації господарства тощо. Оскільки Україна зараз на знаходиться на шляху політичних та соціально-економічних перетворень, необхідно чітко усвідомлювати вплив змін, які відбуваються, на власне сам процес ведення господарювання.

На економічну ефективність діяльності аграрних підприємств має вплив багато чинників. Серед них продуктивність праці, собівартість продукції, фондомісткість та матеріаломісткість виробництва тощо. Немаловажною

умовою є раціональне використання наявних ресурсів господарства. Коли ми говоримо про галузь рослинництва, то розуміємо що безпосередній вплив на неї як і на діяльність підприємств, які працюють в цій галузі мають кліматичні умови.

Рівень ефективності виробництва підприємств, які функціонують у галузі рослинництва, свідчить про співвідношення між затратами на виробництво та отриманим результатом, тобто ефектом. Звичайно, що на кінцевий результат має вплив безліч умов і факторів. Стосовно кожного підприємства це індивідуально. Кожне підприємство діє і вирішує на власний страх і ризик, використовуючи при цьому всілякі наявні йому засоби і ресурси.

Коли ми говоримо про виробництво продукції не можемо забути і про такий важливий етап як реалізація. Не завжди підприємство має змогу реалізувати свою продукцію в повному обсязі. Для цього ним використовуються усі наявні інструменти, можливості і канали реалізації.

П. Канінський вважає, що для розвитку головних галузей необхідно створити певні умови. Саме від їх ефективного функціонування і залежить економічний стан господарства. *(Канінський П. К. С. 24, 30).*

Багатогалузеве господарство і чітка спеціалізація виробництва сільськогосподарського підприємства мають зовсім різні, а іноді і протилежні тенденції розвитку.

Спеціалізація сільськогосподарського підприємства може базуватися на одній або декількох видах товарної продукції. З огляду на те, що ми не можемо охопити своїм дослідженням усі види товарної продукції, ми зосередимося здебільшого на зерновиробництві та його реалізації її за різними каналами збуту. Оскільки наше дослідження в дипломній роботі базується на сільськогосподарських підприємствах Львівщини, саме аналіз їх діяльності ляже в основу нашої роботи.

Розглядаючи структуру посівів у 2021 році сільськогосподарськими підприємствами Львівщини спостерігаємо зростання посівної площі на 391,3 тис.га. При цьому вже відомо про зростання цін на ринку та деяких

матеріально-технічних ресурсів в порівнянні з попереднім роком (*У 2021 році сільськогосподарські підприємства Львівщини ...*)

Оскільки ми розглядаємо галузь рослинництва, в ній існує потреба в наявності певної матеріально-технічної бази, до якої входять засоби виробництва. Стосовно сільськогосподарської техніки потрібно забезпечити належний рівень її використання та чітко визначити потребу в ній. Використання матеріально-ресурсного потенціалу господарства повністю залежить від змоги господарства його закупити. До таких джерел відносять: інвестиції, власні кошти, банківські кредити тощо. Звичайно, що найкраще було б отримувати такі кошти з прибутку від виробництва та реалізації продукції, однак не кожне підприємство з цим впорається.

Для того щоб запланувати потреби виробництва продукції рослинництва та окремих виробничо-господарських структур господарства, вихідними мають стати дані про забезпечення відповідного рівня виробництва з застосуванням й урахуванням сучасних ресурсощадних технологій. Необхідним є використання нормативного методу. Тут доцільно ще використовувати методи визначення потреби в ресурсах, зокрема виробничих: екстраполяції, прямого розрахунку, вибіркового обстеження тощо (Бойко І.С., Гевко Р.Б., Никеруй С.С. та ін. с. 48, 129-133).

Актуальним питання є відновлення та збільшення площ зрошення із запровадженням ресурсозберігаючих і ґрунтозахисних технологій, які знижують рівень деградації ґрунтів та попереджують їх виникнення.

Селекційна діяльність спрямована на розробку сортів і гібридів як для технологій із застосуванням зрошення, так і для богарних земель, оскільки в умовах богарного землеробства негативний вплив змін клімату вимагає також прийняття інноваційних управлінських рішень щодо підвищення ефективності та рентабельності сільськогосподарського виробництва. Для комплексного вирішення цих питань вченими НААН України розроблено багатофункціональну інформаційну базу із застосуванням сучасних геоінформаційних технологій, яка дозволяє моделювати водний режим ґрунту,

оптимізувати режими зрошення сільськогосподарських культур, нормувати витрати поливної води, добрив і пестицидів та підвищувати продуктивність сільськогосподарських культур.

1.2.Економічна сутність ефективності виробництва та реалізації продукції рослинництва

Коли ми говоримо про економічну ефективність, то маємо на увазі певний результат на 1 гектар земельної площі чи на одного працівника залежно від необхідного нам показника тощо. Економічну ефективність визначають на різних рівнях виробництва. Для її оцінки використовують різноманітні економічні показники, які розглядаються в динаміці і на основі яких здійснюють подальші прогнози чи планування діяльності господарства чи галузі. При подальшому написання дипломної роботи нами буде проаналізовано ряд показників економічної ефективності галузі рослинництва, які ми порахуємо протягом досліджуваного періоду. На основі аналізу цих показників ми зможемо зробити певні висновки та пропозиції щодо діяльності сільськогосподарських підприємств галузі рослинництва, які функціонують у Львівській області.

Сьогодні сільське господарство вийшло за рамки виробництва лише продуктів харчування. Тепер воно виконує не тільки свої традиційні функції, а й відіграє ключову роль у збереженні життєзабезпечення сільських регіонів, видового різноманіття у природі й культурного ландшафту, підвищенні конкурентоспроможності підприємництва та рівня зайнятості сільського населення.

Дослідження, які стосуються функціонування галузі рослинництва розглядаються давно вітчизняними і закордонними вченими. Комплексне вивчення методів дослідження веде до їх удосконалення кінцевому результату. Враховуючи раціональне скорочення витрат на виробництво продукції, її

кількість, якість та інші фактори можна оцінити та проаналізувати ефективність певного конкретного виробництва. Звичайно, що одним єдиним показником обчислити, пояснити, обґрунтувати ефективність неможливо. Дослідження мусить бути ґрунтовне, з широким застосуванням методичних та методологічних аспектів. а також великою теоретичною та практичною базою галузі виробництва.

Дослідження показало, що в сучасних умовах ефективність виробництва це його результативність, яка повинна обчислюватися як співвідношення отриманого результату до витрачених трудових і матеріальних ресурсів. Формула ефективності підприємництва у загальному вигляді така:

$$E_{пх} = \frac{P_r}{P_v}, \text{ де}$$

$E_{п}$ – ефективність підприємництва;

P_r - результат підприємницької діяльності;

P_v – витрати ведення підприємницької діяльності

Показники ефективності виробництва являють собою сукупність змінних величин, кожна з яких відображає той чи інший бік діяльності підприємницької структури. Цими змінними величинами є обрані показники обсягів виробництва і реалізації продукції, прибутку, рентабельності, якості тощо.

Ціну на кінцевий продукт підприємець визначає сам, враховуючи фактори в його випадку, які її сформували. Відомо, що ціну обчислюємо за формулою:

$$Ц = С + K_a \times N_{п}$$

де $Ц$ — ціна;

$С$ - собівартість;

K_a - авансований капітал;

$N_{п}$ - середня норма прибутку.

Показник рентабельності, що характеризує відношення прибутку до повної собівартості продукції є не менш важливим.

Реалізація є завершальним етапом виробництва і забезпечує його відновлення. Від того наскільки ефективним є кінцевий етап, тобто реалізація продукції, залежить загалом розвиток підприємства. У класичному визначенні Арістотеля економіка визначається як мистецтво управління домогосподарством. Оскільки реалізація є кінцевим результатом, без цього етапу повторення процесу виробництва неможливе. Існує постійний і нерозривний зв'язок між споживанням і виробництвом. Це обумовлює власне товарний характер виробництва. Суть закону полягає в еквівалентності обміну. Купівля-продаж як еквівалент обміну підрозуміває задоволення потреб кінцевого споживача підприємств та держави в цілому і впливають не лише на споживчу вартість, а й на кінцеву ціну реалізації. Передача готової продукції споживачам відбувається шляхом укладання угод, в результаті чого підприємство отримує виручку. Власне чистий дохід від реалізації продукції набуває грошової форми в процесі реалізації.

У таблиці 1.1 узагальнено сутність поняття “процес реалізації”.

Табл. 1.1. - Узагальнення поняття «процес реалізації» У таблиці 1.1 узагальнено сутність поняття “процес реалізації”.

Автор	Зміст дефініції
Л. Бернстайн	«Процес переходу негрошових прав і ресурсів у грошовий вираз, що найбільш точно використовується в обліку й фінансовій звітності при встановленні обсягу продажу активів за гроші чи вимог на отримання грошей» [1]
Ковач С.І.	«Відчуження благ, що належать підприємству з метою відтворення витрат у вартісній формі з товарної на грошову» [1]
Лишиленко О.В.	«Кінцевий етап кругообігу господарських засобів, який пов'язаний із реалізацією готової продукції, виконаних робіт та наданих послуг підприємством і, як результат, із встановленням фінансового результату його діяльності» [2]
Огічук М.Ф.	«Відчуження активів, які належать підприємству, шляхом їх реалізації з метою відтворення використаних активів

	підприємства та отримання прибутку для задоволення різних потреб підприємства та його власників» [3]
Садовська І.Б.	«Реалізація вироблених або перепроданих товарів і послуг для одержання грошової виручки» [4]
Сук П.Л.	«Операцій з продажу готової продукції, виконаних робіт і наданих послуг, під час яких відбувається передача готової продукції споживачам, отримання оплати від них, встановлення результату діяльності» [5]

Кінцевою стадією кругообігу виробництва є процес реалізації готової продукції. Цей кінцевий етап свідчить про відповідність співвідношення якості і ціни випущеної продукції, переконує нас про вподобання покупців і як результат свідчить про кінцевий ефект від виробництва.

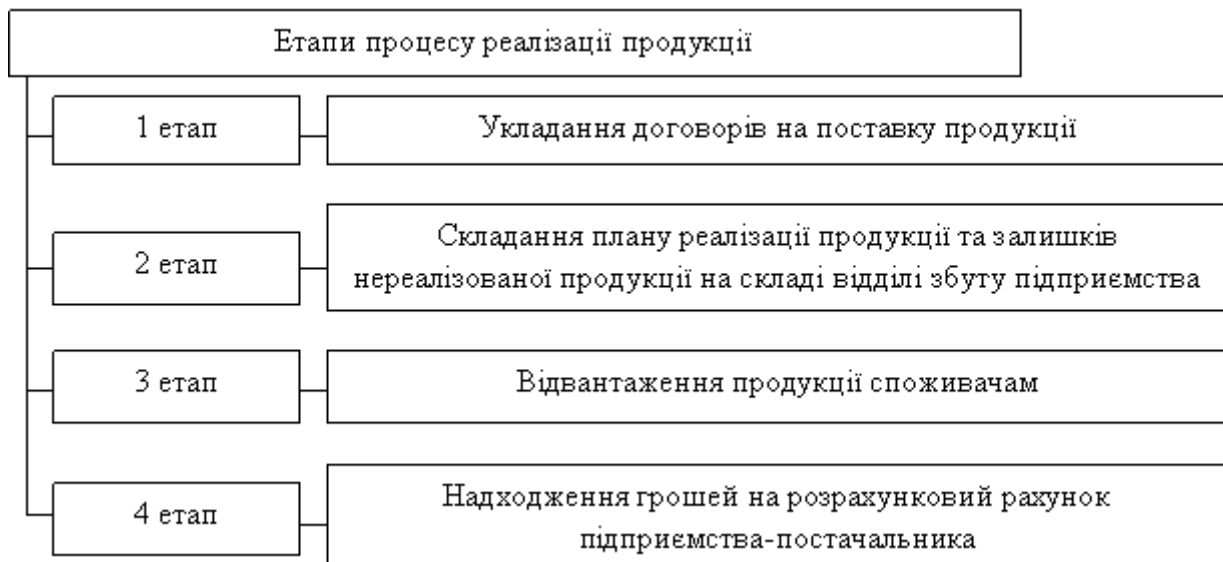

Рис. 1.1. – Етапи процесу реалізації продукції (Куценко В., Барміна К.О.)

Звичайно, що кожен підприємець має на меті отримання прибутку, тобто позитивного фінансового результату. Однак М. Огійчук та С. Ковач визначають, що “процес реалізації пов'язаний з відчуженням активів підприємства з метою використання з метою відтворення використаних засобів. Таким чином ні один економіст не розглядає процес реалізації як спосіб задоволення потреб якісної та доступної продукцією” (Куценко В., Барміна К.).

Отримання виручки тобто Суми коштів, яка надійшла на розрахунковий рахунок від покупця є кінцевим етапом реалізації. Власне вона виступає

джерелом компенсації витрат які понесло підприємство на виробництво і реалізацію продукції тощо. Грошові відносини, які виникають між контрагентами розкриває процес реалізації.

Забезпечення потреби кінцевого споживача і як наслідок суспільства досягається відомим співвідношенням собівартості, ціни та якості. У даному випадку процес реалізації виступає не лише інструментом для досягнення цієї мети, а й забезпечує сталий розвиток суспільства та галузі зокрема.

За економічним змістом сутність категорії «реалізація продукції» характеризується кінцевим результатом роботи підприємства, виконання ним обов'язків перед, перш за все, місцевими та національними споживачами у максимальному задоволенні їхніх потреб. Відповідний процес у бухгалтерському обліку відображається сукупністю операцій, що пов'язані з реалізацією виробленої продукції (робіт, послуг) іншим підприємствам і організаціям.

До головних завдань обліку процесу реалізації готової продукції, робіт і послуг відносять:

- встановлення кількості та вартості відвантаженої продукції (за обліковими цінами);
- визначення дебіторської заборгованості за відвантаженою покупцям продукцію, виконані роботи та надані послуги відповідно до договорів (за цінами реалізації);
- дотримання термінів поставок готової продукції, виконання робіт та надання послуг, а також строків оплати зі сторони споживачів;
- облік затрат, що пов'язані із збутом продукції, товарів, робіт і послуг та просування їх на споживчому ринку (витрати на маркетинг);
- визначення фінансового результату від реалізації продукції, виконаних робіт та наданих послуг підприємством як у розрізі номенклатурних груп товарів, так і в цілому [2].

1.3.Методика аналізу ефективності функціонування галузі рослинництва та наукового дослідження проблеми

Наукове дослідження ефективності функціонування галузі рослинництва є важливим. Багатовимірність наукових досліджень породжує появу нових методологічних засобів, які притаманні іншим дисциплінам та іншим галузям. Саме така міждисциплінарність у виборі методів дослідження є важливою і може привезти до отримання більш чітких та точних результатів. Таке ставлення може спровокувати подальший прогрес підсилити тему дослідження і отримати необхідні наукові цінності при мінімальних витратах зусиль та ресурсів. Дослідження методології та методики обчислення та дослідження показників економічної ефективності аграрних підприємств займалось багато вчених [1, 2, 4, 5, 10, 14, 17, 31, 34].

Словесний опис, статистичний опис, графічний опис - це методи за допомогою яких можна описати явища та процеси. Використання цих методів дозволяє робити певні твердження стосовно процесів, які мали місце у галузі чи у підприємстві зокрема.

Ефективність є категорією загальною для усіх видів підприємницької діяльності і визначається порівнянням економічного результату до витрат на досягнення цього результату. Зазначений критерій (основний принцип, мірило) повною мірою стосується і суб'єктів малого та середнього бізнесу на селі, що здійснюють діяльність з метою максимізації своїх економічних результатів і мінімізації витрат, пов'язаних з отриманням даного результату (Березівський П.С. та ін.... с. 59).

Економічна ефективність обчислюється за формулою:

$$e = \frac{E \rightarrow \max}{B \rightarrow \min}$$

де e - критерій економічної ефективності;

E - економічний результат (ефект);

B - витрати на досягнення економічного результату.

Дослідження Р. Івануха, М. Пантелейчука, І. Поповича дозволили використати динамічне використання всіх виробничих ресурсів господарства за критерій економічної ефективності, застосовуючи формулу:

$$E_k = \frac{D_b}{t} \times J \times \frac{D_b}{S_b} \times J \times \frac{D_b}{F_o + F_{ob}}$$

де: E_k - критерій економічної ефективності підприємства, виражений коефіцієнтом;

D_b - валовий дохід сільського господарства;

J - індекс зміни показників продуктивності живої праці (t), використання земельних угідь (S_b) і виробничих фондів сільськогосподарського призначення ($F_o + F_{ob}$).

Розрахунок критерію приросту ефективності економічного зростання обчислюється за формулою:

$$E = \frac{\Delta Db}{\Delta c + \Delta vc + \Delta m}$$

де: ΔDb - приріст валового доходу, тис. грн.;

Δc - приріст матеріальних витрат, тис. грн.;

Δv - приріст на оплату праці, тис. грн.;

Δm - приріст прибутку, тис. грн.

Загальноекономічна ефективність агропромислового виробництва:

$$E_e = \frac{B}{Z_v}$$

де: E_e - економічна ефективність;

B - кінцева продукція виробничої стадії;

Z_v – витрати виробництва

Числове вираження рівня ефективності або темпів його зміни виражається певними показниками ефективності. Таке поняття як ефективність є загальною для усіх видів підприємницької діяльності категорією, зокрема для сільськогосподарських підприємств. Не дивно, що вчені пропонують розглядати використання виробничих ресурсів сільськогосподарського підприємства у динаміці.

Прибуток є узагальненим показником. Він характеризує ефективність виробництва і обчислюється як різниця між виручкою і витратами.

Професор Андрійчук під визначенням прибутку розуміє додаткову вартість яка створюється в процесі виробництва (Андрійчук В....с.129).

Окрім використання такого показника як прибуток, обчислюють рівень рентабельності виробництва, тобто співвідношення прибутку до собівартості продукції. На думку С. Дусановського, основним вартісним показником економічної ефективності доцільно вважати прибуток на весь аносований протягом певного періоду капітал незалежно від джерел його формування (Дусановський С.....с.136).

Основні показники визначення економічної ефективності використання МРП (матеріально-ресурсного потенціалу) сільгоспвиробництва – це обсяги валового і чистого доходу на 1 га сільгоспугідь і на 1 га ріллі, та на 100 або 100 грн.

Розрахунки виходу обсягів валового і чистого доходу на 1 га сільськогосподарських угідь і на 1 га орних земель, а також на 100 або 1000 грн. вартості основних виробничих фондів і оборотних коштів належать до числа основних показників визначення економічної ефективності використання матеріально-ресурсного потенціалу сільськогосподарського виробництва.

Беручи до уваги, що виробничі засоби впливають на обсяги виробництва, розмір затрат праці та коштів на одиницю земельної площі й одиницю продукції, на її якість та величину доходів сільськогосподарських структур, їх економічну ефективність використання можна характеризувати даними про обсяги виробництва рослинницької і тваринницької продукції в натуральному виразі в розрахунку на площу земельних угідь і у вартісній формі на 1 грн. основних фондів. Важливим показником їх ефективності є рівень затрат праці на одиницю виробленої продукції в рослинницьких і тваринницьких галузях, або зворотний її показник обсяг виробленої продукції на одну людину - годину та на одного середньорічного працівника. Цими показниками вимірюють продуктивність праці, яка належить до головних вимірників ефективності

суспільного виробництва. Використовують також й інші показники ефективності виробничих засобів, зокрема собівартість продукції та грошово-матеріальних витрат на 1 грн. валової продукції, обсяг валового і чистого доходу на 1 га сільськогосподарських угідь, на 1 га орних земель, на 1 грн. основних виробничих фондів та ін. Названі показники тісно пов'язані і в сукупності характеризують результати взаємодії і впливу різних чинників на рівень економічної ефективності використання основних виробничих засобів.

До системи натуральних і вартісних показників відносять:

обсяг сільськогосподарської продукції в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь і орних земель, її вихід на 100 або 1000 грн. вартості основних виробничих фондів.

Цей показник характеризує фондівдачу, хоч він і визначається за первинною балансовою, а не залишковою вартістю основних фондів. У виробничій діяльності при визначенні ефективності використання виробничих засобів особливе значення мають показники зниження собівартості продукції та підвищення продуктивності праці, зумовлені приростом основних фондів.

О. Савченко вважає, що основні показники, які визначають економічну ефективність в агросекторі це: врожайність, продуктивність праці, собівартість продукції, її рівень рентабельності виробництва. Вчений вважає, що основним критерієм є продуктивність праці, як відношення валової продукції до затрат живої і уречевленої праці на її виробництво (О. Савченко... с.43)

$$E = \frac{\Delta (c + v + m)}{\Delta c + \Delta v + \Delta m_a}$$

де: E - ефективність сільськогосподарського виробництва на мікрорівні;

$\Delta (c + v + m)$ - валова продукція, валовий прибуток на агропідприємстві;

$\Delta c + \Delta v$ - затрати живої і уречевленої праці на агропідприємстві;

Δm_a - нагромадження доданого продукту на приріст виробничих фондів агропідприємства.

Ряд дослідників вважає, що для одержання узагальненої оцінки результатів діяльності сільськогосподарського підприємства слід валову (ВП) та кінцеву продукцію (КП), а також виробничі затрати (З) брати попередньо вилучивши з них повторний рахунок аграрної продукції власного виробництва, що надійшла на промислову переробку:

$$ВП = ВП_c + ВП_p - ВП_{vp}$$

$$КП = КП_c + ВП_p - ВП_{vp}$$

$$З = З_c + З_p - З_{vp},$$

де $ВП_c$, $ВП_p$, $ВП_{vp}$ – вартість валової продукції, відповідно по сільському господарстві, промисловості та сільськогосподарської сировини власного виробництва, що використовується промисловістю даного аграрного формування;

$КП_c$ – кінцева продукція сільського господарства, яка вираховується як різниця між вартістю валової продукції промислового господарства та тією її частиною, яка використовуються для виробничого внутрігосподарського споживання;

$З_c$, $З_p$ та $З_{vp}$ – виробничі затрати відповідно по сільському господарстві, промисловості та сільськогосподарській сировині, використаній у промисловості.

2. ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Аналіз виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств Львівської області

Львівська область є частиною Карпатського Єврорегіону. У відповідності до останніх змін до складу області вийшло сім районів: Львівський Дрогобицький Червоноградський Стрийський Самбірський Золочівський та Яворівський. Зручне розташування Львівської області, яка межує з

республікою Польща, дає можливість сільськогосподарським підприємством реалізувати свою продукцію за кордон.

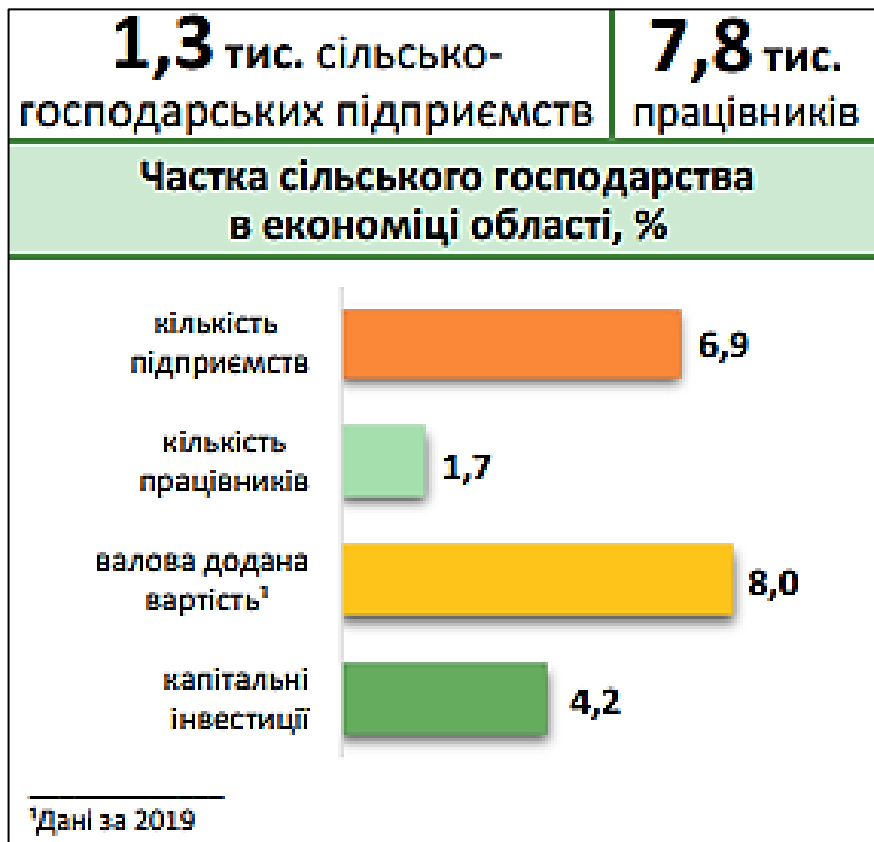

Рис. 2.1. - Сільське господарство Львівщини

Розглядаючи структуру сільського господарства області, бачимо, що левову частку займають зернові і зернобобові культури, а саме їх виробництво.

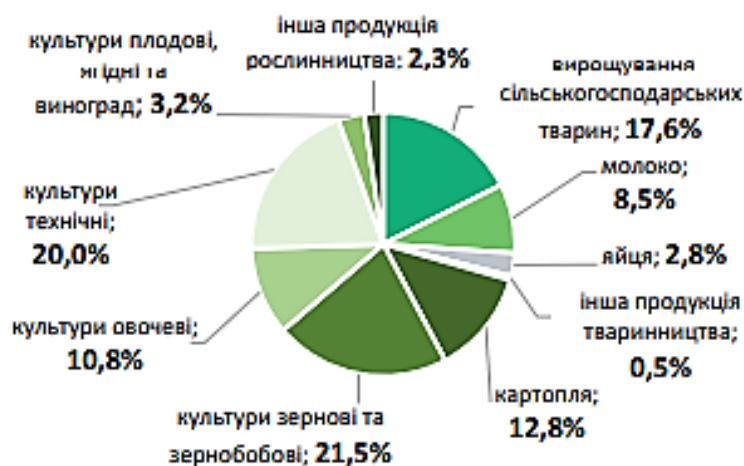
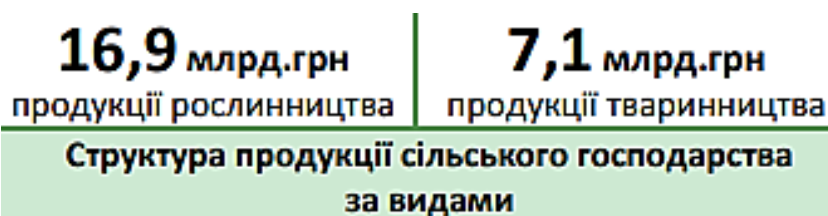
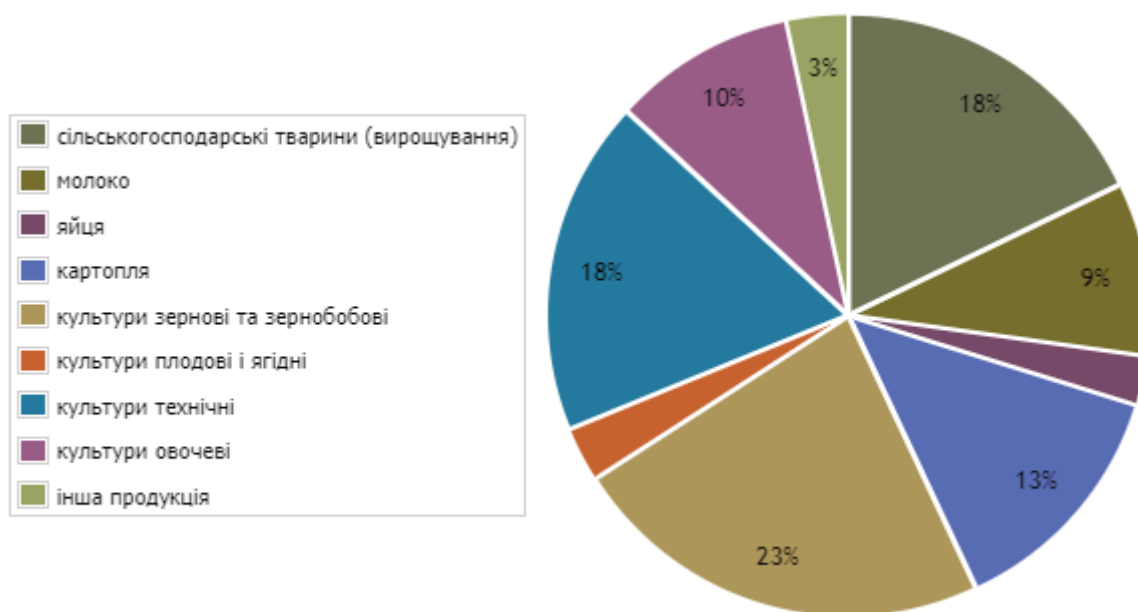

Рис. 2.2 – Структура сільського господарства Львівщини, 2019р. %

Сільськогосподарські підприємства Львівщини спеціалізуються в галузі рослинництва на вирощуванні зернових культур, картоплі, овочів, цукрових буряків та льону. Також в області налагоджено виробництво ягід і фруктів, зокрема полуниці, яблук, груш та слив. Останнім часом сільськогосподарські підприємства зацікавлені вирощуванням нових видів культур таких як лохина. На території Львівської області знаходиться багато переробних заводів, які переробляють, заморожують, сублимують продукцію тощо. Однак основним в

цьому плані є те, що налагодженні зв'язки з країнами по цілому світу щодо реалізації продукції рослинництва. Завдяки галузі рослинництва на Львівщині люди мають змогу сезонно отримати підробіток у сільськогосподарських підприємствах, фермерських господарствах та господарствах населення..

У 2020 році площа посівна під усіма сільськогосподарськими культурами зросла на 14,3 тис га, під зернобобовими - зменшилась на 11,5 тис.га, під технічними культурами - зросла на 28,7 тис. га.

У сільськогосподарських підприємствах Львівської області (Табл. 2.1) за останній рік посівна площа під усіма сільськогосподарськими культурами зросла на 12,7 тис.га, під зернобобовими - зменшилась на 13,7 тис.га, під кормовими культурами зменшилась на 2,7 тис.га, під усіма решта культурами посівна площа зросла.

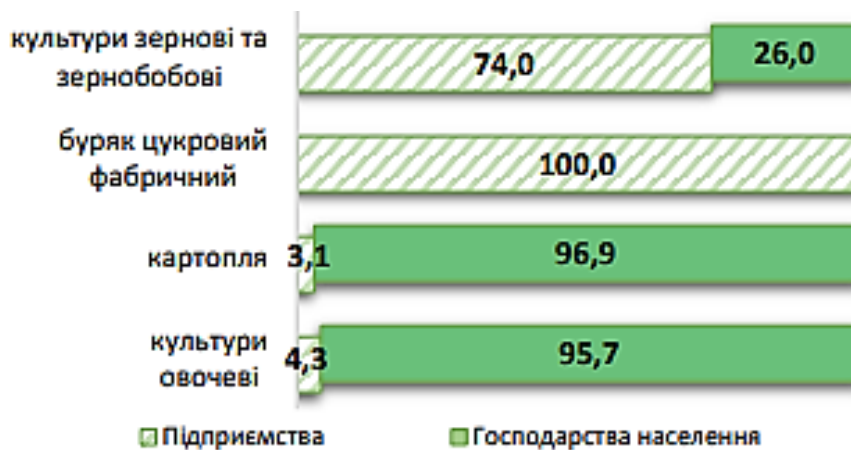

Рис.2.3. – Структура виробництва продукції рослинництва у 2020р., %

У порівнянні з 2005 роком у структурі посівних площ значна зміна відбулась лише по технічних культурах(зросла на 20,7%) та кормових культурах (зменшилась на 15,3%). Структура зернових та зернобобових культур змінилась лише на 3,9% (зменшилась).

Сільськогосподарські підприємства Львівщини суттєво зменшили посівні площі лише під кормовими культурами й незначно під технічними (Табл.2.2).

Таблиця 2.1 – Львівська область: посівні площі під культурами, тис.га

Показники	Роки			2020р. в % до 2018р.
	2018р.	2019р.	2020р.	
Посівні площі під сільгоспкультурами, в т.ч.:	674,9	698,4	712,7	105,6
під зерновими та зернобобовими культурами	295,9	318,1	306,6	103,6
під технічними культурами	168,9	162,3	191,0	113,1
під овочевими культурами	120,4	130,7	136,9	113,7
під кормовими культурами	89,7	87,3	78,2	87,2

Найбільше зростання площі спостерігається під овочевими культурами. Цьому посприяли погодні умови.

Таблиця 2.2– Львівська область: посівні площі під культурами у сільськогосподарських підприємствах, тис.га

Показники	Роки			2020р. в % до 2018р.
	2018р.	2019р.	2020р.	
Посівні площі під сільгоспкультурами, в т.ч.:	366,7	379,0	391,7	106,8
під зерновими та зернобобовими культурами	184,7	203,8	190,1	102,9
під технічними культурами	34,2	25,6	30,5	89,2
під овочевими культурами	1,3	1,7	1,8	138,5
під кормовими культурами	10,2	9,6	6,9	67,6

Спостерігаємо суттєве зростання площі, з якої було зібрано врожай по овочевих культурах – аж на 60,9% (Табл. 2,3). Незначною мірою зменшилися площі під технічними культурами та кормовими.

Таблиця 2.3 – Львівська область: площі, з яких зібрано врожай, тис.га

Показники	Роки			2020р. в % до 2018р.
	2018р.	2019р.	2020р.	
Площі під сільгоспкультурами, в т.ч.:	293,9	319,1	306,4	104,3
під зерновими та зернобобовими культурами	176,4	193,7	181,7	103,0
під технічними культурами	34,1	25,5	31,4	92,1
під овочевими культурами	26,1	36,5	42,0	160,9
під кормовими культурами	11,3	10,9	9,9	87,6

Стосовно сільськогосподарських підприємств області, то бачимо незначне зменшення площі під технічними культурами (Табл. 2.4). Найбільше зросли площі, як і у випадку з ситуацією по області саме по овочевих культурах.

Проаналізувавши площі, на яких було посаджено культури і площі, з яких зібрано врожай, перейдемо до оцінки обсягів виробництва продукції рослинництва у натуральному вимірі.

Таблиця 2.4 – Львівська область: площі, з яких зібрано врожай, у сільськогосподарських підприємствах, тис.га

Показники	Роки			2020р. в % до 2018р.
	2018р.	2019р.	2020р.	
Площі під:				
під зерновими та зернобобовими культурами	182,7	204,8	189,9	103,9
під технічними культурами	34,1	25,5	31,4	92,1
під овочевими культурами	1,3	1,7	1,7	130,8
під кормовими культурами	11,3	11,0	12,6	111,5

Розглянемо, що відбулось за три досліджувані роки з обсягом виробництва продукції рослинництва в розрізі культур (Табл.2.5).

Спостерігаємо загалом зростання обсягів виробництва по усіх культурах, окрім картоплі та кормових культур. Майже на 58% більше виробили овочевих культур, а у натуральному вираженні – 293,9 тис.т.

Розглянемо виробництво зернових у сільському господарстві Львівщини у 2020 році на рис. 2.4.

Рис. 2.4- Структура виробництва зернових та зернобобових у 2020р.

Бачимо, що лідируючі позиції займають пшениця і кукурудза.

Ситуацію з іншими культурами у динаміці розглянемо у табл. 2.5 та 2.6.

Таблиця 2.5 – Львівська область: виробництво сільськогосподарських культур, тис.т

Показники	Роки			2020р. в % до 2018р.
	2018р.	2019р.	2020р.	
Зернові та зернобобові культури	1440,0	1643,7	1607,4	111,6
Буряк цукровий фабричний	671,9	619,0	723,1	107,6
Соняшник	79,8	72,7	84,8	106,3
Картопля	1698,2	1572,9	1601,1	94,3
Овочеві культури	512,8	709,1	806,7	157,3
Кормові культури	389,8	361,7	320,2	82,1

Аналогічна ситуація спостерігається по виробництву продукції рослинництва у підприємствах області. Найбільше зібрали врожаю з овочевих культур, однак з різницею у 21,6 пункти.

А по зернових – показник по підприємствах області вищий лише на 4.5 пункти. Хочемо зауважити, що, співставляючи дані табл.2.5 і табл.2.6 бачимо, що виробництво соняшника відбувалось протягом досліджуваного періоду лише у підприємствах Львівщини.

Таблиця 2.6– Львівська область: виробництво сільськогосподарських культур у сільськогосподарських підприємствах, тис.т

Показники	Роки			2020р. в % до 2018р.
	2018р.	2019р.	2020р.	
Зернові та зернобобові культури	1024,4	1204,0	1189,1	116,1
Буряк цукровий фабричний	660,2	619,0	723,1	109,5
Соняшник	79,8	72,7	84,8	106,3
Картопля	50,7	50,0	49,1	96,8
Овочеві культури	25,8	29,8	35,0	135,7

Загалом, спостерігається позитивна динаміка розвитку галузі.

2.3. Економічна ефективність виробництва зерна в сільськогосподарських підприємствах Львівської області

Економічна ефективність виробництва характеризується системою таких показників, як собівартість продукції, ціна реалізації 1 ц, прибуток на 1 га посівної площі, на 1 ц зерна, рівень рентабельності виробництва зерна.

Як зазначає професор Л. Забуранна «нині серед більшості зерновиробників існує практика «продати те, що вироблено» замість «виробляти те, що продається»». Власне це відповідає виробничій концепції маркетингу, коли зі зростанням обсягів виробництва і зменшенні затрат зростають продажі і прибуток (Забуранна Л.).

У галузі рослинництва Львівщини зернові культури займають левову частку. Протягом останніх трьох років динаміка їх урожайності позитивна (табл. 2.8). Загалом, урожайність сільгоспкультур Львівщини не відзначалась різкими коливаннями. Ми повинні зазначити, що більша врожайність зернових спостерігалась саме у сільськогосподарських підприємствах Львівщини (табл. 2.9).

Таблиця 2.8 – Львівська область: урожайність сільськогосподарських культур, ц/га

Показники	Роки			2020р. в % до 2018р.
	2018р.	2019р.	2020р.	
Зернові та зернобобові культури	49,0	51,5	52,4	106,9
Буряк цукровий фабричний	580	564	576	99,3
Соняшник	23,4	28,6	27,0	115,4
Картопля	180	167	169	93,9
Овочеві культури	197	194	192	97,5
Кормові культури	345	331	322	93,3

Врожайність культур у сільгосп підприємствах (табл. 2.9) також є переважно позитивною. У врожайний рік показники є дещо вищі. Незначне

коливання цього показника не є критичним і свідчить про те, що у підприємствах дбають про сівозміну, внесення добрив тощо.

Таблиця 2.9– Львівська область: урожайність сільськогосподарських культур у сільськогосподарських підприємствах, ц/га

Показники	Роки			2020р. в % до 2018р.
	2018р.	2019р.	2020р.	
Зернові та зернобобові культури	56,1	58,8	62,6	111,6
Буряк цукровий фабричний	585	564	576	98,5
Соняшник	23,4	28,6	27,0	115,4
Картопля	282	297	264	93,6
Овочеві культури	193	172	201	104,1

Таблиця 2.10– Львівська область: показники виробництва у сільськогосподарських підприємствах

Показники	Роки			2020р. в % до 2018р.
	2018р.	2019р.	2020р.	
Продукція с-г-ва (у пост. цінах 2016р), млн грн	11103,0	11063,3	11872,0	106,9
у т.ч. продукція рослинництва	8405,4	8480,6	9115,4	108,4
Індекси с-г продукції	108,8	99,6	107,3	-1,5п
у т.ч. продукція рослинництва	107,8	100,9	107,5	-0,3п
Частка с-г підприємств у в-ві с-г продукції, %	48,7	48,1	49,5	0,8п
у т.ч. продукція рослинництва, %	54,2	53,1	53,8	-0,4п
Продукція с-господарства на 1 ос.	9034	9139	9584	106,1

Бачимо, що частка підприємств у виробництві сільгосппродукції незначно, але зросла. Цього не можемо сказати по галузі рослинництва загалом,

бо підприємства в ній втратили 0,4 пункти. Загалом, індекс сільськогосподарської продукції знизився за три досліджувані роки на 1.5 пункти, а по рослинництву – знизився на 0,3 пункти(табл.2.10, рис. 2.5).

Позитивна динаміка спостерігається по виробництву у сільському господарстві загалом і в галузі рослинництва зокрема. У 2020 році на одну особу припало на 6,1% більше виробленої продукції, ніж у 2018 році.

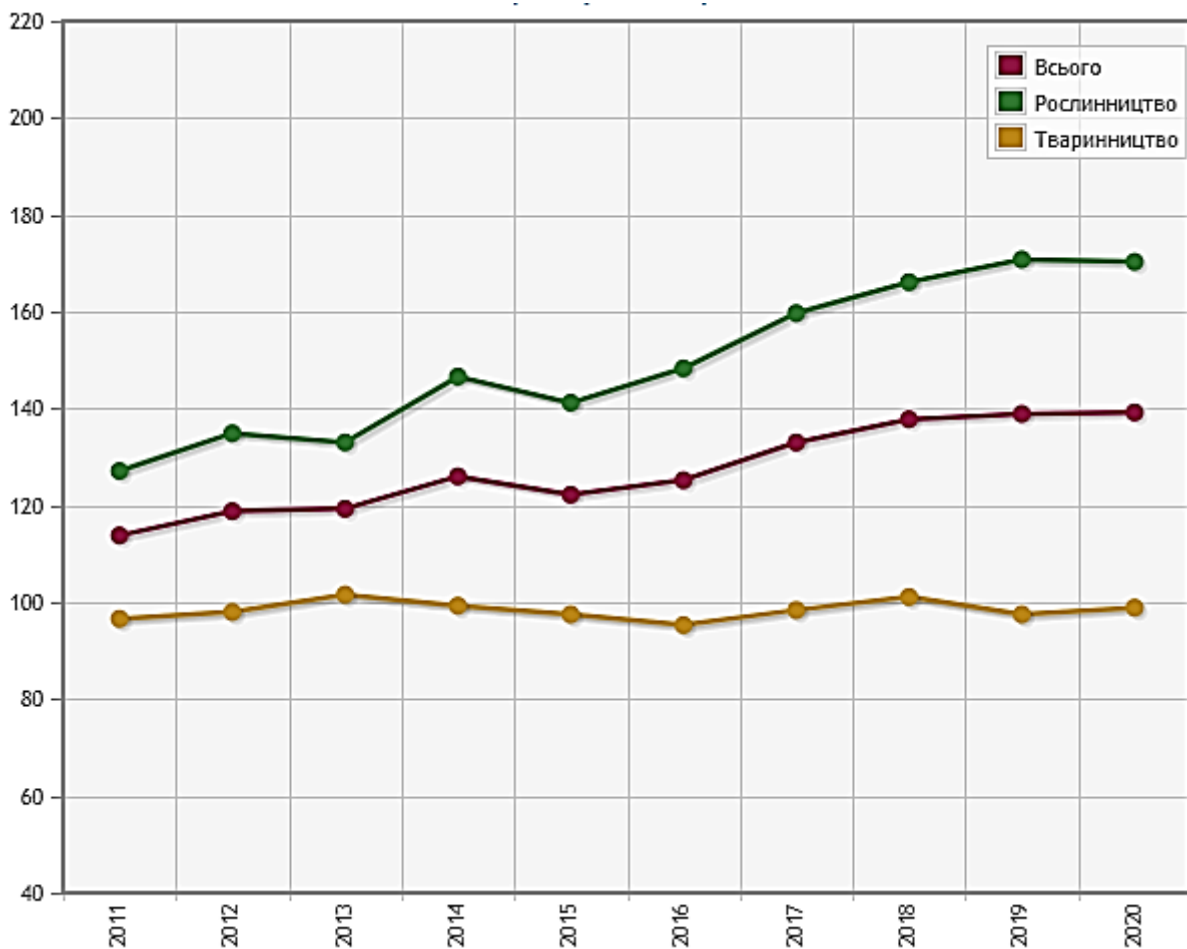

Рис. 2.5 – Індекси сільськогосподарської продукції Львівщини (2010р -100%)

Розглянемо, як це все виглядає у грошовому еквіваленті у табл. 2.11. Картоплі вироблено більше, ніж в попередньому році на 54,5 млн грн, а

зернових, попри загальну тенденцію зростання, виробили на 76,4 млн грн менше, ніж торік.

Кормові культури щороку менше виробляють. Основною із причин є те, що кількість сільськогосподарських тварин також постійно знижується.

Позитивна динаміка галузі спостерігається загалом протягом останніх трьох років. Галузь є цікавою для інвесторів, та й наші громадяни починають підходити до сільськогосподарського виробництва по європейські. Оскільки ціни на добрива стрімко зростають, підприємства довго визначаються, які саме добрива і якої фірми закупити задля ефективного функціонування.

Таблиця 2.11– Львівська область: виробництво сільськогосподарських культур у постійних цінах 2016р., млн грн

Показники	Роки			2020р. в % до 2018р.
	2018р.	2019р.	2020р.	
Продукція с-господарства	22818,7	23004,4	24007,2	105,2
Продукція рослинництва	15522,3	15967,9	16938,0	109,1
у т.ч.				
Зернові та зернобобові культури, т	4637,4	5246,7	5170,3	111,5
Технічні культури	4406,2	4132,1	4795,2	108,8
Овочеві культури	4802,6	5314,3	5668,0	118,0
Картопля	3268,4	3027,2	3081,7	94,3
Кормові культури	503,9	422,4	372,8	74,0

Розглядаючи частку Львівщини у загальних показниках по Україні, ми повинні зазначити, що загалом тенденція позитивна і зростаюча. Винятком є лише кормові культури як при посіві, так і при зборі врожаю.

Зауважуємо, що частка області є не лише вагомою, а й зростаючою у динаміці протягом досліджуваних років. Стабільно незмінною є частка

виробництва Львівщини у виробництві картоплі і зростаючою по виробництву зернових та овочевих культур (табл. 2.12). Також зауважуємо, що частки по виробництву і посадці культур переважно співпадають, що є позитивним явищем. Це значить, що відсоток тих культур, що посадили власне і зібрали, у деяких випадках з незначним відхиленням.

Таблиця 2.12 – Львівська область: частка у загальних показниках по Україні, %

Показники	Роки			2020р. в % до 2018р.
	2018р.	2019р.	2020р.	
Продукція с-господарства	3,4	3,4	3,9	0,5
Продукція рослинництва	2,9	3,0	3,6	0,7
Посівні площі під:				
Зерновими та зернобобовими культурами	2,0	2,1	2,0	0,0
Буряк цукровий фабричний	4,2	5,0	5,7	1,5
Картопля	7,2	7,2	7,2	0,0
Овочеві культури	5,9	8,1	9,1	3,2
Кормові культури	5,1	5,1	4,7	-0,4
Виробництво:				
Зернових та зернобобових культур	2,1	2,2	2,5	0,4
Буряк цукровий фабричний	4,2	5,0	5,7	1,5
Картопля	7,2	7,2	7,2	0,0
Овочеві культури	5,9	8,1	9,1	3,2
Кормові культури	5,1	5,1	4,7	-0,4

Вітчизняне землеробство в наш час дає змогу озброїти підприємствам не лише знаннями, а й сучасними засобами і способами захисту й обробітку земель та рослин.

Вологість ґрунту при сівбі, сівозміна, захист рослин від бур'янів, впровадження у виробництво новітнє устаткування, використання якісного посадкового районованого матеріалу – це важливі аспекти для отримання якісного врожаю при зростаючій врожайності.

2.4. Аналіз результатів реалізації продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області

Наочно взаємозв'язок між готовою і товарною продукцією зображено на рис. 2.6.

Рис. 2.6. – Виготовлена та реалізована продукція сільськогосподарського підприємства

Розуміємо, що підприємство практично ніколи не продає свою виготовлену продукцію «під ноль». Здебільшого господарство має якісь залишки продукції з попередніх років, брак тощо. Такі фактори впливають на швидкість та інколи взагалі можливість реалізації продукції.

На Львівщині спостерігаємо позитивну тенденцію збуту продукції. Знову ж таки зернових у 2020 році продали на 190372 т менше, ніж торік. Вважаємо, що причиною стала відсутність змоги реалізувати увесь минулорічний врожай.

Таблиця 2.13 – Львівська область: реалізація сільськогосподарської продукції, т

Показники	Роки			2020р. в % до 2018р.
	2018р.	2019р.	2020р.	
Зернові та зернобобові культури	724609	959074	768702	106,1
Буряк цукровий фабричний	701982	707667	789098	112,4
Культури олійні	333518	354107	312325	93,6
Овочеві культури	7628	5600	12863	168,6

Бачимо, що ціни на продукцію стрімко зростають (Табл. 2.14). Зниження ціни спостерігаємо лише по овочевих культурах. Оскільки сільськогосподарське виробництво є повністю залежним від погодних умов, а 2019 рік був неврожайним через зливи, ціни на овочі, зокрема на картоплю, були вкрай високими.

Таблиця 2.14 – Львівська область: середні ціни реалізації сільськогосподарської продукції сільськогосподарськими підприємствами, грн/т

Показники	Роки			2020р. в % до 2018р.
	2018р.	2019р.	2020р.	
Зернові та зернобобові культури	4357,5	3954,9	4845,8	111,2
Буряк цукровий фабричний	759,8	812,0	900,9	118,6
Культури олійні	9921,2	8718,6	11291,0	113,8
Овочеві культури	14404,0	19604,1	7105,4	49,3

Бачимо, що ціни на овочі по області зменшились втричі за останній рік у порівнянні з 2019р. Це і є наслідком врожайного року, що призвело до падіння

цін на сільськогосподарську продукцію, у конкретному випадку на овочі, оскільки саме вони є найменш захищеними на відкритому ґрунті.

Таблиця 2.15 – Львівська область: купівля сільськогосподарської продукції на переробні підприємства, т

Показники	Роки			2020р. в % до 2018р.
	2018р.	2019р.	2020р.	
Зернові та зернобобові культури	249438	56739	67389	27,0
у т.ч. пшениця	118769	38076	31251	26,3
у т.ч. кукурудза	99480	17593	34209	34,4

Стосовно каналів реалізації, зокрема на переробні підприємства, бачимо різке зниження продаж по цьому напрямі. Це означає, що овочі стали менше переробляти, а реалізують їх в сирому вигляді на ринках, в магазинах, тощо.

Розглянемо середній рівень рентабельності продукції сільського господарства за останній рік в межах України на рис. 2.7.

Найменування продукції	Усі під-приємства	У тому числі фермерські господарства
Культури зернові та зернобобові – усього	24,7	26,1
у тому числі		
пшениця	24,6	24,7
кукурудза на зерно	27,2	29,9
ячмінь	25,6	27,3
жито	-2,2	10,2
овес	10,3	14,1
гречка	-17,2	1,5
просо	34,7	35,0
культури зернобобові сушені	-5,4	3,1
Боби сої	21,0	31,5
Насіння льону-довгунця	18,6	-
Насіння ріпаку й кользи	31,1	30,7
Насіння соняшнику	32,5	30,3
Буряк цукровий фабричний	-11,4	-2,2
Шишки хмелю	60,9	34,5
Картопля	6,8	28,0
Культури овочеві відкритого ґрунту	16,7	7,6
Культури овочеві закритого ґрунту	8,5	14,9
Виноград	22,6	17,8
Культури плодові	3,4	21,6
Культури ягідні	19,5	31,1
Велика рогата худоба на м'ясо	-17,7	-6,4
Свині на м'ясо	6,9	1,1
Вівці на м'ясо	-16,7	-2,9
Кози на м'ясо	-13,8	-22,9
Птиця на м'ясо	5,7	6,8
Вовна	-69,5	-0,1
Молоко від сільськогосподарських тварин усіх видів, сире	16,1	18,0
Яйця птиці свійської у шкаралупі свіжі (без яєць на інкубацію)	5,4	9,3
Мед натуральний	-27,4	22,4

Рис. 2.7. – Рентабельність (середній показник) по Україні, 2020р., %

Таким чином середній рівень рентабельності по зернових в Україні знизився до показника 24.7%. Виробництво жита, гречки та буряка цукрового фабричного виявилось збитковим. Найвищим виявився рівень рентабельності проса на рівні 34.7%.

Та коли мова йде про Львівську область: невисока рентабельність буряка – 8.1%, соняшника у 12.4% та висока овочів – 43%.

3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Оцінка економічних ризиків виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області

Економічні ризики що виникають в процесі виробництва та реалізації продукції рослинництва обумовлені певними факторами та чинниками. Їх наявність склад є різними для кожного підприємства зокрема, однак містять і певні ризики, що є суміжними для усіх. У даний час до ризиків відносять поширення коронавірусної інфекції. Переважно люди вже звикли, що ризики спровоковані здебільшого економічною і політичною ситуацією в країні, однак в останні роки пандемія змінила не лише бачення цього процесу, а й загалом стиль життя громадян. Усілякі обмеження стосуються виробництва і реалізації продукції не лише рослинництва, а й інших галузей.

Протягом останніх років прослідковується тенденція зменшення рівня прибутковості, що є основною проблемою господарювання господарств Львівщини. Рентабельність виробництва знижується, що призводить до втрат і зниження відтворення процесу виробництва загалом. Стан галузі рослинництва на сьогодні є досить складним, а пандемія ще внесла свій вклад в і так важку ситуацію.

Економічні ризики, пов'язані з виробництвом продукції рослинництва не є такими високими як ризики реалізації продукції. Вже навіть вирощену продукцію при гарній врожайності, якості і т.д. не завжди є змога продати чи зберегти у відповідних умовах.

443 млрд грн у 2018 році становили витрати на виробництво усієї продукції у сільському господарстві. Міндобрива становили 13% витрат у рослинництві, а паливно-мастильні – близько 8% (Кернасюк Ю). Значна частка як завжди за іншими прямими та загальновиробничими витратами.

Наприклад прямі матеріальні затрати по картоплі становили близько 67%, ягід – 35%.

Оскільки найвища питома вага у собівартості виробничих витрат закладається переважно у посадковий матеріал, існують ризики по їх збереженню. Так картопля, як посадковий матеріал, займає не лише вагому частку у виробничій собівартості, а й суттєву фізичну вагу, ага тягне за собою значні витрати.

Оцінюючи те, що індекс витрат на виробництво у підприємствах показав менші темпи зростання, можемо сподіватись на продовження такої позитивної тенденції. Однак ризики завжди існують. В більшій чи меншій мірі, вони не лише підсвідомо впливають на прийняття рішень керівниками підприємств, а й чвсто-густо зовсім несподівано приносять несподіваний ефект.

Табл.3.1. - SWOT-аналіз забезпечення конкурентоспроможності сільгоспродукції

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
1. Сприятливе географічне розташування	1. Застаріла матеріально-технічна база сільськогосподарських підприємств
2. Сприятливі природно-кліматичні умови	2. Недостатня розвиненість інтеграційних зв'язків сільськогосподарських підприємств
3. Висока частка продукції, яка вирощується з обмеженою кількістю хімікатів	3. Застаріла технологія виробництва
4. Дешева робоча сила	4. Високі відсоткові ставки за користування кредитами
5. Значний людський капітал сільських територій	5. Низька платоспроможність аграрних підприємств
6. Сталі традиції господарювання у сфері аграрного виробництва	6. Недосконала системи сертифікації та стандартизації продукції до вимог Європейського Союзу
7. Наближеність до ринків Європейського Союзу	7. Недостатній розвиток інфраструктури підприємництва
8. Добре розвинена спеціалізація сільськогосподарських підприємств	

У таблиці 3.1 нами було скомпоновано сильні і слабкі сторони сільгосп підприємств Львівської області. Аналіз даної таблиці дає змогу оцінити і спрогнозувати дії з підвищення ефективності господарювання у галузі рослинництва регіону.

Стабілізація курсу гривні протягом останнього року мала б не дозволити підняття цін на сільськогосподарську продукцію, однак ризики, закладені при зміні курсу валют все одно вплинули на зростання вартості продукції. Вражаючим у 2020 році був стрибок цін на цукор, який використовують у кожній родині. В період, коли ціни на нього мали би знизитись, виробники нас переконали, що вони працюють собі у збиток, а тому і піднімають ціну на продукт.

3.2.Інноваційно-інвестиційний розвиток продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області як основа підвищення його ефективності

Розвиток і оновлення надзвичайно важливі для усіх підприємств і не лише сільськогосподарських. Потреби і ресурси не є сталими. Різноманітні чинники, зокрема інноваційного розвитку, мають неабиякий вплив на стан підприємства.

Останні аграрні новини: «Станом на 18 листопада 2021 року, збирання зернових та зернобобових культур в Україні проведено на площі 14,9 млн га при врожайності 51,6 ц/га, намолочено 76,7 млн тонн зерна»(Жнива 2021). Рекордні 80,2 ц/га показала Хмельницька область. [7]

Звичайно, що не кожне підприємство може собі дозволити оновлювати матеріально-технічну базу крокуючи в ногу з часом. Для того щоб досягнути високого соціального економічного ефекту підприємці змушені використовувати всілякі підручні засоби і способи. Не кожне підприємство підпадає під реалізацію певних державних програм. На превеликий жаль нашому вітчизняному підприємцю важко досягнути омріяних висот в межах чинного законодавства. Перш за все це стосується отримання так необхідних для всіх підприємств кредитів під мінімальний відсоток. Таке кредитування робить можливим оновлення матеріально-технічної бази, диверсифікації виробництва та реалізації продукції за новими каналами збуту. Ми чудово розуміємо, що впровадження інновацій у виробництво тягне за собою включення цих витрат у собівартість продукції. Як результат, за впровадження інновацій платять кінцеві споживачі. Оновлення і прогрес є надзвичайно важливими.

Інноваційна модель розвитку першочергово повинна стосуватись галузей першої сфери АПК. Конкурентна основа цієї моделі повинна поєднувати використання власних коштів і державних, зокрема інвесторів банків та інших.

Оскільки інноваційна діяльність не є різновидом підприємницької вітчизняні аграрні підприємства не в змозі на 100% використовувати кошти на розробки що стосуються інновації у галузі. вважаємо що саме держава мала би допомогти сільськогосподарським підприємствам і взяти на себе левову частку витрат і обов'язки хоча б по впровадженню нормативно-правової бази. дорадчі служби згідно офіційних питань повинні б надавати ціль яку необхідно інформацію юридичні консультації тощо для досягнення результативності впровадження інновації. Великі сподівання українських підприємців стосуються змін в розвитку та стратегії розвитку регіонів. «Зелене світло» у європейське майбутнє забезпечує можливість впевнених кроків вітчизняного агробізнесу у Європейський простір. Економічний ефект власне узагальнює сумарну економію виробничих ресурсів.

Створення ресурсів на готову продукцію при взаємодії з зовнішнім середовищем та іншими факторами є складним процесом, а загалом цілою системою. Інноваційні процеси і технології дозволяють одержати продукцію кращої якості через підвищену ефективність виробничої системи. При цьому можливі відмінності в технології виробництва, тривалості оперативного циклу, термінах проведення технологічних операцій тощо.

Застосування сучасних комбінованих агрегатів біологія землеробства використання геоінформаційних систем дає змогу підвищити якість і врожайність і при цьому мінімізувати витрати. Важливим є те, що можливо зменшити норми внесення пестицидів, оскільки наявні засоби дозволяють розкрити усі можливості імунних реакцій рослин. Фінансові витрати, які пов'язані з науковими дослідженнями мають на меті підвищити прибутковість сільськогосподарського виробництва.

Завдяки реалізації подібного роду інноваційних заходів виробники сільськогосподарської продукції мають можливість підвищити кваліфікацію своїх працівників. також Це сприяє зростанню ролі аграрного підприємства в ринковому середовищі. Позиціонувати інноваційний продукт на ринку є набагато легше ніж просувати одноманітний і усім відомий товар. звичайно що

це викликає багато додаткових витрат однак призводить до позитивного результату. такий чинник як невизначеність розвитку підприємств не дає змогу повною мірою використовувати наявні ресурси. На сьогодні малі товаровиробники господарства населення та й середні підприємства залишаються незахищеними. відбувається це за рахунок поглинання латифундистами усіх наявних і вільних для оренди земель. Загалом, великі гравці на ринку мають набагато більші шанси втриматись “на плаву”.

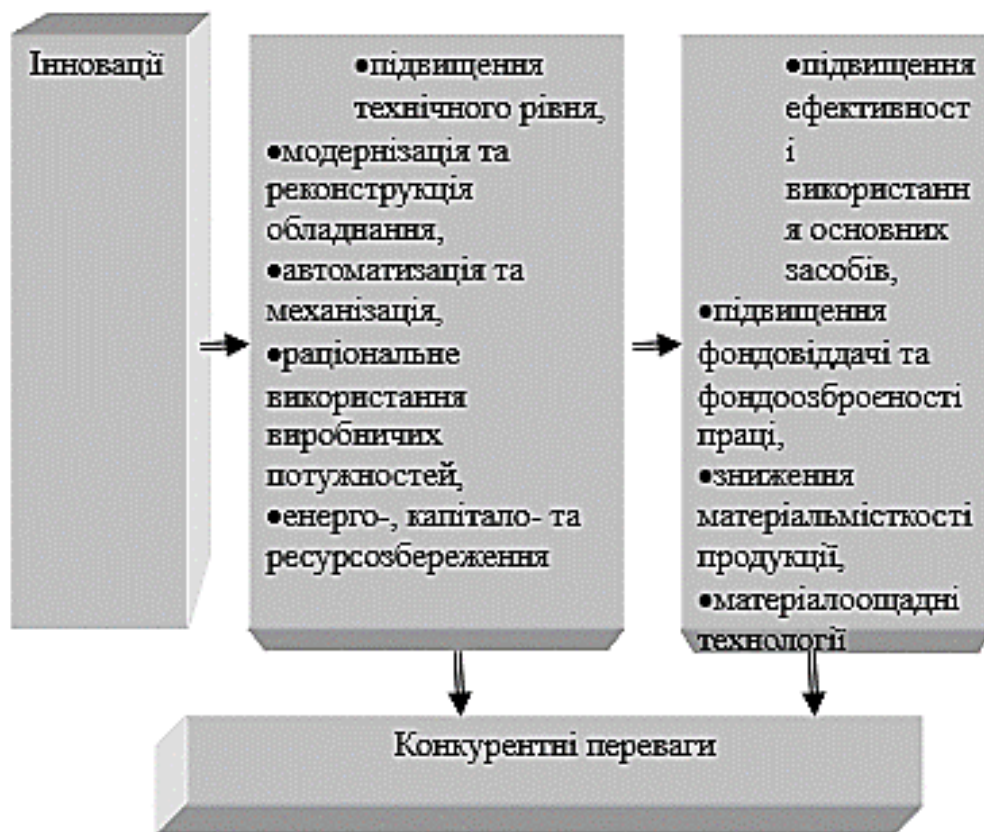

Рис. 3.1. - Вплив інновацій на підвищення ефективності використання технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств

Обрання напрямку інвестування та уміле застосування світових практик має всі шанси на позитивний подальший розвиток галузі в цілому та сільськогосподарських підприємств зокрема. Розглянемо це у табл. 3.2.

При подальшому написанні роботи ми більш детально постараємось зупинитись на кожному з пунктів цієї таблиці зокрема.

Таблиця 3.2. - Вибір напрямку інвестування залежно від фінансового стану підприємств

	Підприємство не покриває мінімальну потребу в оборотних коштах	Підприємство покриває мінімальну потребу в оборотних коштах, але має недостатньо їх для інвестування	Підприємство має достатньо коштів для активного інвестування
Коефіцієнт загальної ліквідності	до 1	1-2	більше 2
Платоспроможність	критична або низька; знижується	низька або задовільна; стабільна або підвищується	висока; зниження до небезпечного рівня не очікується
Основні заходи	<ul style="list-style-type: none"> ➤ скорочення виробництв ➤ підвищення кваліфікації і зміцнення дисципліни працівників; ➤ звільнення працівників; ➤ пошук сторонніх інвесторів 	<ul style="list-style-type: none"> • підвищення ефективності виробництва і збуту; • технологічне оновлення; • пошук зовнішніх джерел фінансування 	<ul style="list-style-type: none"> • значне збільшення обсягів ви-робництва; • підвищен-ня якості продукції
Напрямок інвестування	<ul style="list-style-type: none"> ➤ оборотні засоби; ➤ навчання та консультації; ➤ ремонт і оренда основних засобів; ➤ продаж окремих активів 	<ul style="list-style-type: none"> • оборотні засоби; • заміна активних основних засобів; • навчання 	<ul style="list-style-type: none"> • технічне оновлення; • розширення діяльності

3.3. Резерви зниження собівартості та підвищення ефективності виробництва та реалізації продукції рослинництва

Дослідженню собівартості та її сутності завжди приділяли увагу українські і зарубіжні вчені-економісти. З одного боку собівартість визначають як вартісне вираження використаних ресурсів, з іншого порівнюють собівартість з витратами.

Серед них Т.П. Карпова [2]., Ч.Т. Хонгрэн, Дж. Фостер, Ю.С. Цал-Цалко та ін., з іншого порівнюють собівартість з витратами М.А. Вахрушина [1]., К.Р. Макконел, Р. Кемпбелл, С.Л. Брю [3]., Л. Нападовська, Фандель Гюнтер, Р. Энтони та ін.

Виражені в грошовій формі затрати на витрачені засоби виробництва, оплати праці і соціальні заходи називаються собівартістю (Цал-Цалко Ю...с.5)

Резерви зниження собівартості – це кількісно визначені можливості економії витрат людської та уречевленої праці. Резерви зниження собівартості можна виявляти на ранніх стадіях життєвого циклу виробів і у процесі виробництва.

З точки зору теоретичної економіки собівартість – це сумарний показник видатків організації по виробництву продукції, він має об'єктивний характер і не залежить від методів та способів його обчислення, а також від інших суб'єктивних факторів обмежуючих або нормуючих цей показник. Тому для прогнозування виробничих процесів на рівні прийняття управлінських рішень необхідно найбільш точно визначити витрати підприємства на всіх стадіях виробництва продукції і по можливості розподілити їх по економічних елементах в залежності від впливу того чи іншого фактору на кунцеву вартість виробничої програми. Головний зміст собівартості полягає в тому, щоб виражати в грошових одиницях витрати підприємства на виробництво,

просування і продаж товарної продукції. Резерви зменшення собівартості та запропоновано шляхи її зниження.

Структура собівартості за елементами витрат є досить складною і включає в себе витрати на сировину і основні матеріали допоміжні матеріали паливо електроенергію амортизації основних фондів заробітну плату соціальне страхування та інші.

Рис. 3.2. – Шляхи зниження собівартості продукції сільського господарства

Доцільно звернути увагу, що загальний стан підприємства характеризує структуру витрат і прямо пропорційно залежить від їх мінімізації.

Резервні способи зниження собівартості продукції класифікують (Рис.3.2)

Конструкторські резерви	Організаційні резерви	Технологічні резерви
		

Рис. 3.3.- Резерви зниження собівартості продукції

Собівартість є одним з важливих елементів у формуванні ціни, а відповідно прибутку. І тому виробники які хочуть максимізувати свій прибуток, намагаються знизити собівартість власної продукції. Зниження собівартості продукції це ті затрати, за рахунок економії яких знижується собівартість продукції, а саме: затрати праці, які можуть бути знижені за рахунок покращення використання засобів і предметів праці; затрати живої праці, які можуть бути скорочені за рахунок росту продуктивності праці; адміністративно-управлінські витрати.

Пропонуємо узагальнення щодо зменшення собівартості продукції у вигляді рис. 3.4.

Шляхи зниження собівартості продукції		
використання для подільшої переробки максимум побічної продукції	залучення інвестицій для технічного переоснащення	повна завантаженність процесу виробництва

Рис. 3.4. – Зниження собівартості продукції

Інакшими словами, необхідно прикласти максимум зусиль, щоб процес виробництва певного виду продукції рослинництва видав в результаті максимум коефіцієнту корисної дії.

Комплексна механізація і автоматизація у виробництві приносить позитивний ефект. Перш за все мова йде про впровадження досягнень науково-технічного прогресу, раціональне поєднання знарядь і предметів праці й робочої сили. Як наслідок, зростає продуктивність праці і прибуток.

Оскільки галузь рослинництва в області представлена здебільшого зерновиробництвом, пропонуємо на рис. 3.5. узагальнення щодо покращення результативності функціонування підприємств галузі.

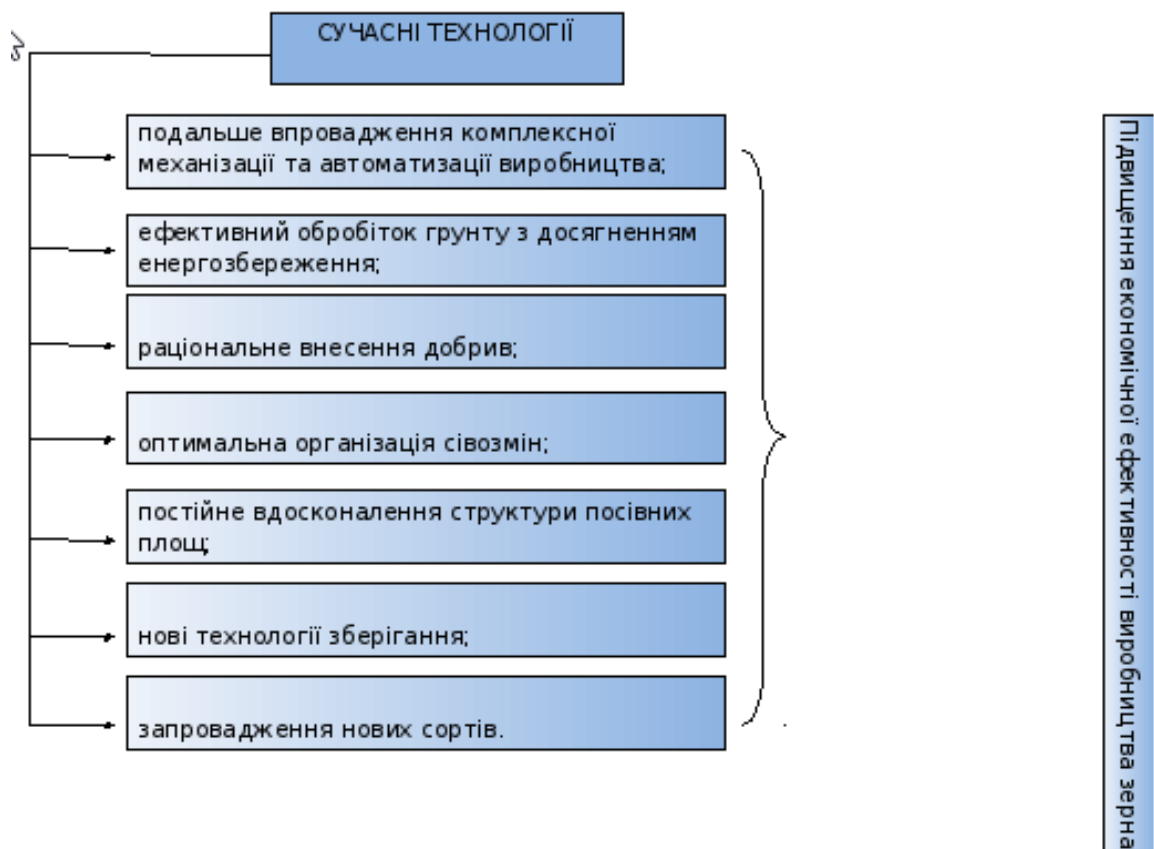

Рис. 3.5 - Шляхи підвищення економічної ефективності виробництва зерна

Ми розуміємо, що підвищення рівня механізації і покращення умов праці загалом, коли витрати на одиницю продукції зменшуються, призводить до зростання економічної ефективності виробництва. У кожному конкретному випадку це відбувається при посиленні спеціалізації чи концентрації виробництва, а також при міжгосподарських зв'язках при інтеграції складових АПК.

Для оптимізації витрат у світовій практиці широко застосовують аутсорсинг. Наведемо позитивні і негативні наслідки від його проведення на рис. 3.6.

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ТЕХНІЧНОГО АУТСОРСИНГУ

Рис. 3.6 - Переваги і недоліки технічного аутсорсингу

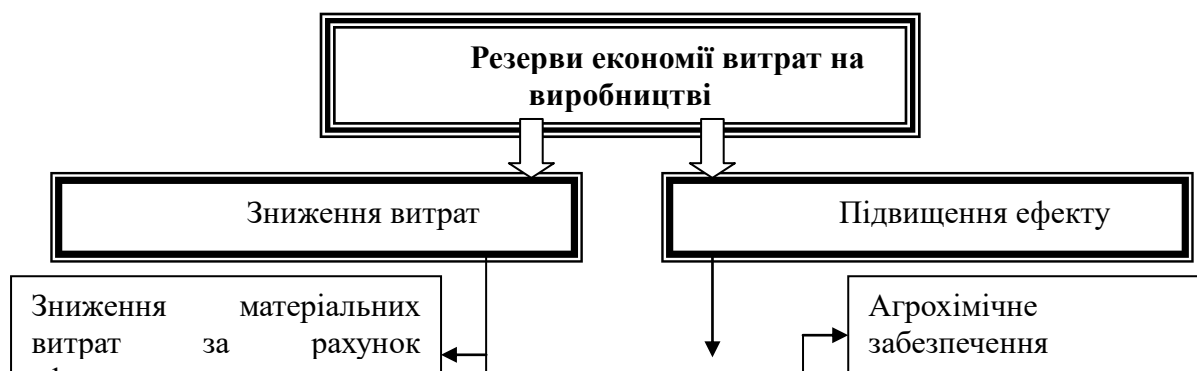

Рис. 3.7 - Пропоновані напрями економії витрат на виробництво продукції рослинництва.

Узагальнення, здійснені на основі аналізу діяльності сільськогосподарських підприємств галузі рослинництва протягом 2018-2020 років дозволили здійснити ряд розрахунків та запропонувати певні шляхи покращення ситуації в галузі.

Нами розраховано на перспективу ефективність виробництва цукрових буряків підприємствами Львівщини, що базувались на розрахунках аналізованого нами періоду.

Таблиця 3.2. - Проектний рівень економічної ефективності виробництва цукрових буряків у сільськогосподарських підприємствах Львівської області

Показник	2020 р. факт.	В середньому за 2018-2020 рр. факт.	2023 р. проект ¹⁾	2023 р. в % (+, -) до 2020р.
----------	---------------	-------------------------------------	------------------------------	------------------------------

Посівна площа цукрових буряків, га	8625	9195	8800	102,0
Урожайність цукрових буряків, ц/га	494	483	550	111,3
Валовий збір цукрових буряків, т	426093	439939	484000	113,6
Реалізовано цукрових буряків, ц	405931	426281	469480	115,7
Рівень товарності цукрових буряків, %	95,3	96,9	97,0	1,7***
1 ц коренів цукрових буряків, люд.-год.	0,52	0,52	0,48	92,3
Витрати виробництва на 1 га посівів цукрових буряків, грн	32339	29127	35272**	109,1
Виробнича собівартість 1 ц коренів цукрових буряків, грн	65,46	60,99	64,13**	98,0
Повна собівартість 1 ц коренів цукрових буряків, грн	69,06	64,20	67,36**	97,5
Ціна реалізації 1 ц коренів цукрових буряків, грн	80,57	92,36	83,63**	103,8
Прибуток на 1 ц коренів цукрових буряків, грн	11,51	28,16	16,27**	141,3
Прибуток на 1 га площі посіву цукрових буряків, грн	5688	13676	8948**	157,3
Рівень рентабельності цукрових буряків, %	16,7	44,8	24,2	7,5***

**Джерело: розраховано за сукупністю сільськогосподарських підприємств, які подали статистичну звітність головному управлінню статистики у Львівській області.*

***В цінах і умовах ціноутворення 2016р.*

****+ – у відсоткових пунктах.*

Бачимо, що спрогнозовані нами позитивні результати по виробництву цукрових буряків. Сподіваємось, що ці тенденції поширяться і на цілу галузь рослинництва і попри кліматичну та політичну нестабільність підприємства галузі будуть працювати результативно й ефективно .

РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

4.1. Аналіз стану охорони праці

Реформування економіки України зумовлює потребу переорієнтації усіх сфер соціально-економічного життя. При цьому великого значення набувають економічна мотивація і заходи впливу на стан економіки.

Конституційне право кожного громадянина України на охорону життя і здоров'я у процесі трудової діяльності відображено у Законі України "Про охорону праці". Дія Закону поширюється на всі підприємства, установи і організації незалежно від форм власності і виду їх діяльності, на всіх працюючих незалежно від посад і рівня кваліфікації.

Вплив людини на безпеку праці визначається відповідністю її здоров'я, професійних знань, кваліфікації до ділянки роботи, яку вона виконує, дотримання вимог безпеки та особистою поведінкою під час праці. Шкідливий вплив виробничого середовища на стан здоров'я людини та продуктивність праці проявляється дії на людину шуму, вібрації, теплових та інших видів випробування, дискомфортного мікроклімату. Отже, охорона праці займається створенням безпечних і здорових умов праці, які вимагають проведення різних профілактичних та попереджувальних робіт щодо запобігання травматизму і захворювань на виробництві [31; 38].

У сільськогосподарських підприємствах Львівської області Львівської області організація роботи з охорони праці здійснюється у відповідності із Законами України „Про охорону праці”, „Про пожежну безпеку”, „Про забезпечення санітарного і епідемічного благополуччя населення” і „Положення про роботу по охороні праці і техніці безпеки на підприємствах, організаціях і сільськогосподарських підприємствах” [29].

Відповідальність за охорону праці та її організацію покладено на керівника підприємства. Проведення всієї практичної роботи по охороні праці займаються головні спеціалісти та керівники виробничих підрозділів. Документація, інструктажі та інші заходи з охорони праці – все це контролює та слідкує за дотриманням нормативів та вимог по техніці безпеки.

Від правильної організації роботи з охорони праці залежать умови зниження травматизму на виробництві, професійних захворювань і підвищення

продуктивності праці. Під час огляду стану охорони праці у досліджуваному підприємстві на виробничих, адміністративних, допоміжних, складських приміщень було виявлено відхилення.

Зокрема, на території підприємства не всюди у справному стані знаходиться мережа зовнішнього освітлення, а під'їзні дороги місцями розбиті, що створює небезпеку. У ремонтній майстерні, де обслуговується і перевіряється сільськогосподарська техніка спостерігається забрудненість робочої зони, оскільки там не підтримується чистота накладних шлангів, що робить повітря загазованим. Щодо адміністративних приміщень, то в них не регулярно проводиться прибирання, що істотно знижує рівень природного освітлення.

Під час прийому на роботу у сільськогосподарських підприємствах Львівської області кожний працівник проходить інструктаж, який проводить інженер з техніки безпеки. У разі порушення вимог і правил інструкції по техніці безпеки, працівники несуть відповідальність згідно з правилами внутрішнього трудового розпорядку.

Первинний інструктаж на робочому місці проводять з усіма без винятку особами, яких вперше беруть на роботу, переведеними з інших робіт та іншими працівниками, які будуть виконувати нову для них роботу.

При порушенні вимог безпеки, при введенні в дію нових стандартів з охорони праці, при вимогах органів нагляду проводять неплановий інструктаж в господарстві. Проведення інструктажу дотримуються, але проводять дещо поверхово.

Характерною особливістю сільськогосподарського виробництва є те, що більшість робіт виконується в умовах, де діють атмосферні фактори. Крім цього у робочу зону попадає значна кількість шкідливих речовин, які негативно діють на організм людини. Для забезпечення нормальних умов праці керуються положеннями і нормами виробничої санітарії та гігієни праці.

Повітряне середовище відіграє важливу роль у житті і виробничій діяльності людини. Мікроклімат як комплекс фізичних характеристик метеорологічних факторів в обмеженому просторі (виробниче приміщення,

кабіна трактора, автомобіля чи іншої сільськогосподарської машини) відіграє не менш важливе значення для здоров'я людини.

У господарстві повітряне середовище та мікроклімат не можна назвати цілком задовільним. Виробничі приміщення обладнані малою кількістю застарілих несправних, вентиляційних пристроїв, обігрівальних пристроїв. Залежно від умов виробництва повітря робочої зони забруднюється пилом. У господарстві через брак коштів практично відсутні проти пилові, проти аерозольні респіратори.

Для запобігання отруєнь при роботі з пестицидами та іншими шкідливими речовинами усі особи, що з цим працюють, повинні бути забезпечені засобами індивідуального захисту, які підбирають залежно від властивостей речовин.

Стан травматизму в підприємстві характеризують показники частоти, рівня і тяжкості травматизму на виробництві.

Таблиця 4.1 - Рівень основних показників з охорони праці у Жовківському районі Львівської області

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.
1	2	3	4
Середньооблікова чисельність працівників, тис. чол.	1,07	1,16	1,21
Фактично витрачено коштів з розрахунку на одного працівника – всього, тис. грн	24,95	24,87	25,01
Продовж. табл.4.1			
1	2	3	4
в т. ч. витрати на спецодяг	4,75	4,83	4,94

витрати на спец харчування	1,47	1,52	1,55
витрати на протипожежні заходи	2,75	2,79	3,33
Кількість нещасних випадків	–	–	–

Аналізуючи табл. 4.1 бачимо, що в останні роки не було зафіксовано випадків виробничого травматизму. Незважаючи на це, в підприємстві на перспективу необхідно вжити заходи щодо зниження втрат непрацездатності. Зокрема підбирати, розробляти і впроваджувати у виробництво раціональні технологічні процеси і таку організацію виробництва і праці, які б усували небезпечні та шкідливі для здоров'я чинники, залучати у виробництво найновішу техніку, розробляти заходи, спрямовані на профілактику травматизму, та інші профілактичні заходи.

Характерною особливістю сільськогосподарського виробництва є те, що більшість робіт виконується в умовах, де діють атмосферні фактори. Крім цього у робочу зону попадає значна кількість шкідливих речовин, які негативно діють на організм людини. Для забезпечення нормальних умов праці керуються положеннями і нормами виробничої санітарії та гігієни праці [31;34].

Повітряне середовище відіграє важливу роль у житті і виробничій діяльності людини. Мікроклімат як комплекс фізичних характеристик метеорологічних факторів в обмеженому просторі (виробниче приміщення, кабіна трактора, автомобіля чи іншої сільськогосподарської машини) відіграє не менш важливе значення для здоров'я людини.

У господарстві повітряне середовище та мікроклімат не можна назвати цілком задовільним. Виробничі приміщення обладнані малою кількістю застарілих несправних, вентиляційних пристроїв, обігрівальних пристроїв. Залежно від умов виробництва повітря робочої зони забруднюється пилом. У господарстві через брак коштів практично відсутні проти пилові, проти аерозольні респіратори.

Проаналізувавши стан охорони праці загалом потрібно відзначити, що у сільськогосподарських підприємствах необхідно провести низку заходів щодо покращення умов праці дотримання правил техніки безпеки.

4.2. Пожежна безпека

Найбільш серйозною небезпекою для життя і здоров'я працівників підприємства, збереження їхнього майна, а також майна і будівлі є пожежі. Тому в підприємстві важливе значення має забезпечення захисту будинків, приміщень і людей від пожежі.

Найчастішими причинами виникнення пожеж на підприємстві є необережне поводження з вогнем, несправність електромереж і електрообладнання, порушення технологічного процесу і правил експлуатації, недотримання заходів пожежної безпеки при ремонтних й інших видах робіт.

Метою пожежної безпеки підприємства є попередження виникнення пожежі на визначеному чинними нормативами рівні, а у випадку виникнення пожежі - обмеження її розповсюдження, своєчасне виявлення, гасіння пожежі, захист людей і матеріальних цінностей. Повинні створюватися системи запобігання пожежі - сукупність засобів та організаційних заходів, призначених для створення умов, за яких імовірність виникнення і (або) розвитку пожежі не перевищує нормоване допустиме значення (ДСТУ 2272:2006) [29; 34].

Основними вихідними даними при розробці комплексу технічних і організаційних рішень щодо забезпечення потрібного рівня пожежної безпеки в кожному конкретному випадку є чинна законодавча нормативно - технічна база з питань пожежної безпеки, вибухонебезпечність властивості матеріалів і речовин та особливості підприємства.

Під час дозрівання хлібів підвищується небезпека виникнення пожеж на полях. Відомо, що суха хлібна маса (вологість 7- 7,5%) може загорітися від температури 150-200 °С. Вогонь, що виник від певного конкретного джерела,

завдяки вітру, певному розміщенню в зоні горіння хлібостою, інтенсивному висиханню хлібної маси, що наближена до зони горіння та іншим факторам, поширюється по полю з великою швидкістю (15-18 м/хв, а при сухій погоді і сильному вітрі 400-500 м/хв).

Джерелами загоряння найчастіше бувають іскри випускних труб двигунів внутрішнього згоряння, тління солом'яної маси при контакті із розжареними деталями машин, від тертя при намотуванні її на різні деталі, що обертаються, необережне поводження з вогнем людей, які в цей час перебувають на полі.

Відповідальність за пожежну безпеку на жнивках покладено на керівників господарств та інших власників. Вони призначають відповідальних за пожежну безпеку з числа спеціалістів, керівників виробництв та окремих працівників.

Працівники, які виділяються на роботу по збиранню врожаю, також повинні бути проінструктовані про основні заходи пожежної безпеки.

Тимчасові майданчики для стоянки тракторів і комбайнів очищають від стерні, соломи, оборюють смугою шириною 4м. Їх розміщують на віддалі не менш як 100м від будівель, токів і хлібних масивів.

Зерносклади обладнують первинними засобами пожежегасіння. У приміщеннях зерносховищ забороняється користуватися відкритим вогнем. Про це повинні нагадувати спеціальні написи і відповідні знаки безпеки. У процесі зберігання зерна постійно контролюють його температуру всередині бурта або відсіку. При нагріванні зерно підсушують, розгрібаючи і перепускаючи його через зернопульт або інші машини, а потім укладають шаром товщиною 1-1,5 м.

У приміщеннях зерноскладів, обладнаних механічною вентиляцією, постійно стежать за справністю вентиляторів. Не допускається, щоб лопаті вентилятора торкалися його корпусу, бо це може призвести до виникнення іскор. Електричні двигуни таких вентиляторів повинні мати захисний

корпус. Вентиляційні канали обладнують спеціальними люками для очищення від пилу.

На лініях електроживлення вентиляторів за межами вибухонебезпечного приміщення встановлюють плавкі запобіжники.

Процес створення системи протипожежної безпеки на підприємстві складається з таких етапів:

- 1) проведення організаційних заходів щодо створення пожежної охорони на підприємстві;
- 2) проведення протипожежної підготовки працівників;
- 3) проведення протипожежної профілактики.

Проведення організаційних заходів щодо створення пожежної охорони на підприємстві передбачає таку послідовність дій. Керівник підприємства, який відповідно до діючого законодавства несе відповідальність за забезпечення пожежної безпеки, наказом призначає відповідального за організацію заходів із забезпечення протипожежної безпеки на підприємстві.

Розробляються правила, положення пожежної безпеки для кожного підрозділу й інструкції із заходів протипожежної безпеки на кожному робочому місці. Протипожежна підготовка складається з протипожежного інструктажу (вступного, первинного і повторного) і занять за програмою пожежно-технічного мінімуму.

Вступний і первинний інструктажі з пожежної безпеки проводяться при прийомі на роботу. Первинний і повторний інструктажі проводить на робочому місці особа, відповідальна за пожежну безпеку в цьому підрозділі. Пожежна безпека в підприємстві досягається шляхом здійснення заходів із запобігання пожежі і пожежного захисту. Для цього на території складів, контор заборонено курити, однак в деяких приміщеннях бракує попереджувальних надписів і протипожежних засобів.

Для забезпечення суворого протипожежного режиму на підприємстві розробляються спеціальні пам'ятки, у яких викладають основні рекомендації з заходів пожежної безпеки, і правила поведінки при пожежі.

4.3. Обґрунтування організаційно-технічних рекомендацій з охорони праці

Гігієна праці розглядає питання, пов'язані з умовами роботи і їхнім впливом на людський організм; розробляє гігієнічні і лікувально-профілактичні заходи, спрямовані на поліпшення і збереження здоров'я працівників, підвищення працездатності і продуктивності праці. Існують декілька гігієнічних критеріїв оцінки умов праці: забруднення повітря; температура, вологість і швидкість руху повітря; рівень шуму; освітленість; санітарний стан; особиста гігієна співробітників [38].

Забруднення повітря. Усі приміщення підприємства, де працює персонал, повинні бути просторими, мати досить високі стелі, бути оснащеними природною або примусовою вентиляцією, що забезпечує нормальну циркуляцію повітря і виключає проникнення сторонніх запахів.

Температура, вологість і швидкість руху повітря мають сильний вплив на стан людини, її працездатність і регулюються за допомогою системи опалення. Температура повітря в приміщеннях повинна бути не нижче 18°C, вологість повітря в теплий період року 30-60%, у холодний - не більш 70%, швидкість руху повітря в холодний період - до 0,3 м/с, у теплий - до 0,5 м/с.

У господарстві слід приділяти більшу увагу такому важливому питанню як охорона праці, а точніше на покращення стану забезпечення працівників засобами індивідуального захисту (спецодяг, спецвзуття, засоби захисту рук і т.д.), покращити санітарно-гігієнічні умови виробничих приміщень, звертати більшу увагу на вимоги щодо дотримання правил техніки безпеки при виробництві, та наявність плакатів з надписами з техніки безпеки тощо.

Для забезпечення нормальних та безпечних умов праці у господарствах району потрібно:

до роботи допускати осіб, які мають спеціальну підготовку і посвідчення про закінчення відповідних курсів або навчального закладу;

всі ділянки, робочі місця забезпечити наочними посібниками з охорони праці: інструкціями, плакатами, попереджувальними написами тощо;

відремонтувати прилади освітлення, щоб забезпечити необхідний рівень освітленості на робочих місцях, встановити місцеве освітлення;

ізолювати приміщення, в яких є викиди пару, пилу, аерозолів та інших шкідливих речовин, забезпечити їх вентиляцію;

забезпечити своєчасну видачу спецодягу, взуття, засобів індивідуального захисту, засобів безпеки;

використовувати в процесі роботи лише справне обладнання та інструменти і здійснювати постійний контроль за їх справністю;

проїжджі частини доріг і пішохідні доріжки регулярно очищати від бруду і снігу, в темний час доби вони повинні освітлюватись;

доукомплектувати пожежні кутки, організувати навчання працівників правилам пожежної безпеки.

Загалом значних капітальних вкладень у господарствах не планується, але незначні все таки є. Дані таблиці 4.2 свідчать про те, що кошти, хоч порівняно незначні, на працезохоронні заходи все таки виділяються.

Таблиця 4.2 - Заходи з охорони праці та витрати коштів у Львівській області

№	Зміст заходів	Вартість робіт, тис. грн	Строки виконання заходів	Відповідальний за виконання заходів
1	Створення здорових та безпечних умов праці:			
1.1	а)впровадження індустріальної технології (елементів) вирощування культур	2500	11.05.20	Керівники підприємств
1.2	б)замінити конструктивні недоліки машин інструментів, механізмів, обладнання	2300	11.03.20	Керівники підприємств
1.3	в)механізація окремих видів робіт у рослинництві	2000	1.04.20	Керівники підприємств
2	Професійна підготовка і підвищення кваліфікації працівників охорони праці з	400	10.01.20	Керівники підприємств

	Всього виділено і використано коштів	7200		
--	--------------------------------------	------	--	--

Отже, стан охорони праці в цілому є задовільним, але на цьому не слід зупинятися, потрібно розробляти більше заходів, для створення безпечних умов праці, та виділяти більші суми коштів на їх проведення.

4.4. Інструкція з охорони праці та пожежної безпеки

1.1 До виконання сільськогосподарських робіт допускаються працівники, які ознайомлені і знають вимоги даної інструкції.

1.2 Виконання всіх сільськогосподарських робіт проводяться тільки справними інструментами.

1.3 До роботи допускаються працівники, які пройшли медогляд і не мають медичних протипоказань до виконання даних робіт.

1.4 Початок робочого дня встановлюють залежно від конкретних умов, щоб робота проходила в години найменшої інсоляції.

1.5 Розпорядок дня (з урахуванням місцевих кліматичних і погодних умов) погоджується з місцевими органами санітарного нагляду:

- регламентація часу роботи (тобто за умови загальної тривалості робочого дня не більш як 4 години після кожних 50 хв. роботи має бути перерва 10 хв.);

- регламентація приймання їжі (тобто перерви між їжею не повинні перевищувати 4 год.).

1.6 Працівники необхідно забезпечувати доброякісною питною водою, що відповідає санітарним вимогам ГОСТ 2874-73 "Вода питна". На робочих місцях має бути аптечка першої долікарської допомоги.

1.7 Комплекти спецодягу, спецвзуття, інших засобів індивідуального захисту мають бути спеціально підготовлені для учнів і підігнані за зростом і розмірами.

1.8 Відповідальність за забезпечення працівників спецодягом, спецвзуттям та іншими засобами індивідуального захисту покладається на керівника підприємства.

1.9 Заміна видів робіт або операцій має здійснюватися з дозволу керівника з обов'язковим проведенням інструктажу з безпеки життєдіяльності на робочому місці.

1.10 Систематичний контроль за безпечними умовами праці, виробничої санітарії, пожежної безпеки, а також за станом здоров'я працівників, які працюють у сільськогосподарському виробництві, покладається на керівника сільськогосподарського підприємства.

II. Вимоги безпеки перед початком роботи

Керівники (власники) сільськогосподарських підприємств, відповідно до підписаних ними угод, повинні:

- наказом сільськогосподарського підприємства виділити виробничі ділянки на полях, у садах, робочі місця в ремонтних майстернях і на фермах, потрібну кількість спецодягу, спецвзуття, інших індивідуальних засобів захисту, справних тракторів і сільськогосподарських машин для виконання робіт працівниками;

- визначити місця відпочинку й приймання їжі, забезпечити працюючих калорійною їжею відповідно до санітарно-гігієнічних вимог;

- призначити осіб, відповідальних за безпечний стан робочих місць, дотримання санітарно-гігієнічних і безпечних умов праці - бригадирів, механіків тощо;

- забезпечити проведення інструктажу працівників відповідно до ДНАОП 0.00-4.12-99 «Типове положення про навчання з питань охорони праці» і «Положення про організацію охорони праці та порядок розслідування нещасних випадків у навчально-виховних закладах».

III. Вимоги безпеки під час виконання роботи

3.1. Під час проведення робіт призначаються особи, відповідальні за їх проведення, які зобов'язані контролювати створення на сільськогосподарському підприємстві безпечних умов праці для працівників, стежити за виконанням працівниками цих Правил та відповідних інструкцій з безпеки на робочому місці.

3.2. Необхідно використовувати взуття в залежності від виду виконуваних робіт, працювати обов'язково взутому.

3.3. Ґрунт необхідно розпушувати лопатою, мотикою, граблями, але не руками.

3.5. При використанні протравленого насіння використовувати рукавиці.

Забороняється:

а) залишати в траві граблі, мотики, маркери - це може призвести до травмування;

б) сідати або лягати під час відпочинку на землю - це може стати причиною захворювань.

IV. Вимоги безпеки після закінчення роботи

4.1 Привести в порядок інвентар і здати відповідальній особі.

4.2 Добре почистити одяг і взуття, вимити руки і обличчя з милом, особливу увагу звернути на чистоту нігтів.

4.3 Залишати робоче місце з дозволу відповідальних осіб.

V. Вимоги безпеки в аварійних ситуаціях

5.1. При отриманні травми припинити роботу і повідомити керівника. Надати першу медичну допомогу, а в разі необхідності викликати швидку допомогу за тел. 1-03.

5.2. При виникненні пожежі прийняти міри з ліквідації пожежі всіма наявними засобами пожежогасіння, а при потребі - викликати пожежну службу за тел. 1-01.

Список використаної літератури

Амбросов В. Я., Механізм ефективного функціонування агроформувань. Економіка України. 2006, № 6. С. 60–66

Амбросов В. Я., Маренич Т. Г. Теорія та методологія механізмів регулювання в агроформуваннях. Харків: Міськдрук, 2013. 66 с.

Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник. Київ: КНЕУ, 2013. 779 с.

Баланюк І. Ф. Галузева структура виробництва в сільськогосподарських підприємствах: монографія. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. 200 с.

Березівський П.С., Губені Ю.Е., Михалюк Н.І. Організація виробництва і підприємницької діяльності в аграрних формуваннях: Навч. посібник. Львів: «Українські технології», 2002. 536 с.

Богданович О. А. Тенденції організаційної і структурної зміни в сільському господарстві України. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. Харків, 2008. Вип. 68. С. 279–284.

Бойко І.С., Гевко Р.Б., Никеруй С.С. та ін. Моніторинг, шляхи покращення родючості та екологічної безпеки ґрунтів Тернопільської області: монографія – Тернопіль: «Економічна думка», 2013. с. 48, 129-133

Дусановський С. Актуальні проблеми розвитку аграрного сектору економіки в ринкових умовах. Вісник Тернопільського національного економічного університету. Тернопіль. 2015. № 1. С. 16–23.

Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства і сільських територій в Україні на 2015– 2020 роки. URL: www.minagro.gov.ua (дата звернення: 30.12.2017).

Жибак М. МФедуняк., І. О. Основні напрями підвищення ефективності функціонування аграрних формувань з виробництва продукції рослинництва. Доступно з: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/5_2019/8.pdf

Жнива-2021: аграрії України зібрали майже 77 млн тонн зерна . Доступно з: <http://agro-business.com.ua/agrobusiness/item/23484-zhnyva2021-ahrarii-ukrainy-zibraly-maizhe-77-mln-tonn-zerna.html>

Забуранна Л. Економічна ефективність виробництва зерна та шляхи її підвищення в сільськогосподарських підприємствах Доступно з: http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/14_03_55-61.pdf

Канінський П. К. Розвиток спеціалізації та кооперації в тваринництві зони Лісостепу: монографія. Київ: Інститут аграрної економіки, 2003. С. 24, 30

Канінський П. К. Спеціалізація сільськогосподарських підприємств: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2005. 348 с.

Кернасюк Ю. Рентабельність агробізнесу. Доступно з: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/14820-rentabelnist-ahrobiznesu.html>

Кириленко І. Г. Аграрний сектор України: уроки, завдання. Економіка АПК. 2004. № 1. С. 3–11.

Коденська М.Ю. Тенденції розвитку і напрямки активізації інвестування цукробурякового виробництва / М.Ю. Коденська // Економіка АПК. – 2011. – № 2. – С. 74- 78. 9. С

Крисальний О. В. Теоретико-методологічні засади розвитку спеціалізації і сільськогосподарської кооперації в постреформованому аграрному виробництві. Економіка АПК. 2007. № 6. С. 3–10.

Кувшинова А.О., Ткаченко Т. П. **Резерви зниження собівартості продукції.** Доступно з: <http://probl-economy.kpi.ua/node/368> Куценко В., Барміна. К.О. Економічна сутність процесу реалізації продукції. Доступно з: http://www.confcontact.com/2016-ekonomika-i-menedzhment/1_kytsenko.htm

Кузьо Р. М. Сучасний стан регіонального ринку продукції сільського господарства України на прикладі Львівської області. Доступно з: http://www.economy.in.ua/pdf/6_2015/31.pdf

Лупенко Ю. О., Саблук П. Т., Мессель-Веселяк В. Я., Федоров М. М. Результати і проблеми реформування сільського господарства України. Економіка АПК. 2014. № 7. С. 26–38.

Месель-Веселяк В. Я., Федоров М. М. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору України. Економіка АПК. 2016. №6. С. 37–49.

Олійник Т. І., Шиян В. Й, Шиян Д. В. Економіка сільського господарства: наука та її сучасна парадигма. Економіка АПК. 2013. № 4. С. 94–98.

Олійник І. О. Удосконалення галузевої структури як фактор відтворення родючості ґрунтів. Вісник ХНТУСГ. Харків, 2007. № 50. С. 254–258

Сколотій І. В. Економічна ефективність сільськогосподарського виробництва—сутність та критерії. Вісник ХНАУ: сер. «Технічні науки. Сільськогосподарські науки. Економічні науки.» Харків, 2011. № 6 (1). Р. 105–110.

Саблук П. Т. Формування і розвиток наукових основ забезпечення відтворювального процесу в аграрному виробництві. Формування і реалізація державної політики розвитку матеріальнотехнічної бази агропромислового комплексу України. П'яті річні збори Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників, 28–29 січня 2003 р. Київ: ННЦ ІАЕ, 2003, с. 619–623.

Саблук П. Т. Становлення аграрної політики в Україні. Економіка АПК. 2006. № 1. С. 3–7

Статівка Н. В. Удосконалення галузевої структури сільськогосподарського виробництва в умовах його реструктуризації: дис. канд.

екон. наук: 08.07.02. Харківський національний аграрний ун-т ім. В.В.Докучаєва. Харків, 2003. 225 с.

Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року. Ю. О. Лупенко В. Я. Месель-Веселяк; за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. Київ: ННЦ "ІАЕ", 2012. 182 с.

Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: www.minagro.gov.ua (дата звернення: 27.11.2018).

Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: Збірник матеріалів Чотирнадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. Київ, 16–17 жовтня 2012 р. /за ред.: Ю .О. Лупенко, П.Т. Саблук та ін. Київ: ННЦ "ІАЕ", 2013. 762 с.

У 2021 році сільськогосподарські підприємства Львівщини збільшать площі ярих посівів на 15%/ Доступно з: <https://loda.gov.ua/news?id=58113>